UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate

DINAMICA MEDIULUI DE SECURITATE
OCTOMBRIE - NOIEMBRIE 2016

- **EUROPA DE EST**
  Alegerile prezidențiale din Republica Moldova
  Criza ucraineană
- **TURCIA**
  Turnura în evoluția internă şi dezvoltările geopolitice ale Turciei
- **SIRIA**
  Elemente de complexitate ale crizei siriene

Studiile incluse în acest material vor fi publicate în paginile publicației *Evaluare Strategică 2016*.

CUPRINS

Capitolul 1: EUROPA DE EST

Alegerile prezidențiale din Republica Moldova…………………………….…………………….4

Criza ucraineană………………….…………………………………..…………………..9

Dr. Cristina BOGZEANU

Capitolul 2: TURCIA

Turnura în evoluție internă şi dezvoltările geopolitice ale Turciei …………..………………....12

Cătălina TODOR

Capitolul 3: SIRIA

Elemente de complexitate ale crizei siriene 28

Dr. Mirela ATANASIU

CAPITOLUL 1. EUROPA DE EST

1. Alegerile prezidențiale din Republica Moldova
2. Criza ucraineană

Dr. Cristina BOGZEANU

1. Alegerile Prezidențiale din Republica Moldova

Una dintre cele mai semnificative evoluții în Europa de Est, pe parcursul perioadei analizate, este constituită de alegerile prezidențiale din Republica Moldova. Scrutinul a avut loc pe 30 octombrie, pentru turul I, şi pe 13 noiembrie, pentru turul al II-lea. Până la investirea noului preşedinte, funcția este asigurată de Nicolae Timofti, al cărui mandat a expirat la 23 martie 2016.

Evenimentul a constituit o premieră pe scena politică internă a Republicii Moldova, fiind pentru prima oară după 20 ani când moldovenii îşi desemnează preşedintele prin vot direct. Acest fapt a devenit posibil în urma unei decizii a Curții Constituționale, din 4 martie 2016, care amenda Constituția în partea referitoare la mecanismele de alegere a preşedintelui. Decizia trebuie privită în legătură cu criza politică internă pe care Republica Moldova a experimentat-o la finele anului 2015 şi începutul acestui an[1].

Mediul intern în care s-au derulat alegerile prezidențiale din Republica Moldova a fost unul extrem de tensionat, marcat de scandaluri de corupție a clasei politice, de creşterea neîncrederii populației în aceasta (mai ales în cea pro-europeană, aflată, la finele anului trecut, în centrul scandalurilor de corupție), în instituțiile statului, precum şi de amplificarea dificultăților economice. În acest sens, este suficient să amintim numeroasele proteste de stradă desfăşurate pe parcursul anului 2015 în Republica Moldova, precum şi scandalul furtului a 1 miliard de dolari din băncile moldoveneşti. La toate acestea, se adaugă o puternică divizare, nu doar în plan politic,ci şi în planul populației în ceea ce priveşte viitorul parcurs al Republicii Moldova, respectiv alegerea parcursului pro-european sau pro-rus.

Acesta a constituit cadrul general, propice unei campanii electorale care, deşi a avut un caracter competitiv şi s-a derulat cu respectarea libertăților fundamentale, a fost caracterizată, conform unui raport al OSCE, de „abuzul de anvergură al resurselor administrative, lipsa transparenței în finanțarea campaniei electorale şi de reflectarea ei neechilibrată de către mass-media”[2].

---

[1] Pentru detalii, a se vedea Cristina Bogzeanu, „Criza politică din Republica Moldova”, în *Dinamica mediului de securitate*, februarie – martie 2016, pp. 17-21, URL: http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/DMS_feb-mar16.pdf, accesat la 21 noiembrie 2016.

[2] Misiunea Internațională de Observare a Alegerilor Republica Moldova – Alegeri Prezidențiale, 30 octombrie 2016, Declarația privind Constatările şi Concluziile Preliminare, p. 1, URL: http://www.osce.org/ro/odihr/elections/moldova/278211?download=true, accesat la 21 noiembrie 2016.

În primul tur, prezența la vot s-a ridicat la 50,95% din totalul populației cu drept de vot. Dintre cei 9 candidați, Igor Dodon (reprezentantul Partidului Socialiştilor din Republica Moldova) şi Maia Sandu (reprezentanta Partidului Acțiune şi Solidaritate) au înregistrat cele mai multe voturi: 47,98%, respectiv 38,71%. În turul al doilea, Dodon a cumulat, de asemenea, mai multe voturi (52,11%) decât contracandidata sa (47,89%), câştigând astfel alegerile.

În România, au fost organizate 11 secții de votare în 10 oraşe – centre universitare: Bucureşti, Iaşi, Cluj-Napoca, Timişoara, Galați, Constanța, Braşov, Bacău, Suceava şi Craiova.

Igor Dodon a fost ministru al economiei în perioada guvernării comuniste (2006-2009) şi preşedinte al Partidului Socialiştilor. Maia Sandu, preşedinte al Partidului Acțiune şi Solidaritate, a fost educată la Harvard, a lucrat ca economist pentru Banca Mondială şi a candidat pe o platformă anti-corupție, însă integritatea ei a fost atacată în perioada campaniei electorale, prin asocierea cu scandalul furtului miliardului de dolari din băncile moldoveneşti. Succesul înregistrat de socialist poate fi explicat şi prin eficiența campaniei electorale: mesajele lui Dodon au fost popularizate mult mai eficient decât cele ale Maiei Sandu, acesta beneficiind de accesul la mass-media tradiționale cu extindere mai mare, precum şi de eforturi de promovare din uşă în uşă.

Perioada imediat următoare este marcată însă de ample scandaluri privind fraudarea alegerilor. Spre exemplu, la 14 noiembrie apăreau ştiri privind inversarea rezultatelor votului în două localități din Republica Moldova, în care Dodon câştigase 69,95% din voturi, iar M. Sandu 30,05%. După identificarea erorii, rezultatele au fost inversate. De asemenea, în localitățile de la granița cu Transnistria, unde Dodon a ieşit învingător, mii de alegători au votat pe listele suplimentare, acestea cumulând mai mult de jumătate din totalul voturilor înregistrate în respectivele localități. În plus, mai multe secții de votare au rămas fără buletine de vot.

La **14 noiembrie**, străzile din Chişinău găzduiau un protest de stradă, organizat de un ONG unionist, determinat de modul de organizare a alegerilor. Participanții au solicitat reorganizarea alegerilor şi demisia membrilor Comisiei Electorale Centrale şi demisia ministrului de externe. Cu această ocazie a fost desfăşurat şi un drapel românesc uriaş şi au fost scandate lozinci pro-româneşti şi pro-unioniste. De asemenea, în acest context Maia Sandu a denunțat încălcări ale legii în favoarea contracandidatului său. Protestele de stradă din 14 noiembrie au determinat o reacție tranşantă din partea lui Dodon, care şi-a acuzat oponenții politici pentru declanşarea acestora. Câştigătorul alegerilor a avertizat, totodată, că deține pârghii prin care poate organiza evenimente similare ca amploare.

În aceeaşi zi, Dodon şi-a făcut publică opinia că semnarea Acordului de Asociere cu UE este o greşeală şi că va lupta împreună cu Partidul Socialiştilor pentru a-l denunța, menționând că are în vedere organizarea unui referendum în acest sens. În plus, acesta a menționat şi că optează pentru integrarea în Uniunea Eurasiatică. Dodon şi-a susținut afirmațiile, menționând că, în

viziunea a 65% din populația moldovenească, Rusia este un partener, în timp ce 55% ar vota pentru integrarea în Uniunea Eurasiatică. Conform datelor invocate de Dodon, de două ori mai puține persoane susțin integrarea în UE. Mai mult, sunt invocate pierderi economice ale Moldovei din cauza semnării Acordului de Asociere: „a pierdut piața rusească şi nu a primit pe cea europeană”[3]. La **15 noiembrie**, preşedintele ales al Republicii Moldova a declarat că nu va suspenda relațiile cu UE.

În perioada marcată de incertitudini şi multiple suspiciuni de fraudare a alegerilor, ce a urmat anunțării rezultatelor celui de-al doilea tur de scrutin, Igor Dodon, candidatul pro-rus, a abordat, într-un interviu acordat unei agenții de presă ruseşti, probleme-cheie legate de stabilitatea şi securitatea Republicii Moldova: relațiile economice, migranții şi Transnistria (21 noiembrie).

În ceea ce priveşte raporturile economice cu UE şi Federația Rusă, atitudinea lui Dodon marchează o schimbare notabilă, trecând de la opoziția față de implementarea Acordului de Asociere cu UE, la o cale de mijloc. La **21 noiembrie**, acesta declara că îşi doreşte un „parteneriat strategic” cu Rusia, precum şi continuarea Acordului de Asociere cu UE.

Principalul argument adus în acest sens este formulat însă sub forma temerii ca Republica Moldova va experimenta un fenomen social şi politic echivalent Euromaidanului ucrainean, de la finele anului 2013. Relațiile economice cu Federația Rusă au fost abordate sub forma unei condiții esențiale pentru stabilitatea economică a Republicii Moldova, Dodon propunând semnarea, într-o primă etapă, a unui memorandum privind cooperarea cu Uniunea Economică Eurasiatică, pentru ca, timp de doi-trei ani, să observe evoluțiile în planul UE[4]. În plus, acesta a subliniat şi importanța interdicției impuse de Moscova importului de produse moldoveneşti.

Un alt fapt subliniat a fost necesitatea diversificării căilor de livrare a gazului natural, evidențiind că motivația nu rezidă în încrederea redusă în partenerii ruşi, ci în nesiguranța tranzitului prin Ucraina. Aşadar, referitor la relațiile Chişinăului cu Bruxelles şi cu Moscova, Dodon pledează, în urma alegerilor, pentru o atitudine echidistantă, în conformitate cu interesele economice ale Republicii Moldova, însă, discursul lui reflectă o greutate mult mai mare acordată relațiilor cu Federația Rusă.

Abordarea problemei transnistrene este, de asemenea, semnificativă pentru modul în care acesta priveşte relația cu UE. „Dacă dorim ca Republica Moldova să se mențină ca stat, vă voi

[3] ***, „Igor Dodon: Semnarea Acordului de Asociere cu UE a fost o mare greşeala. Vom lupta pentru denunțarea acestuia; putem organiza un referendum”, în *Hotnews*, 14 noiembrie 2016, URL: http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21415338-igor-dodon-semnarea-acordului-asociere-fost-mare-greseala-vom-lupta-pentru-denuntarea-acestuia-putem-organiza-referendum.htm, accesat la 29 noiembrie 2016.

[4] ***, „Igor Dodon, pentru presa rusă: Doresc un „parteneriat strategic” cu Federația Rusă; nu voi anula Acordul de Asociere cu UE”, în *Hotnews*, 21 noiembrie 2016, URL: http://www.hotnews.ro/stiri-international-21428020-igor-dodon-pentru-presa-rusa-doresc-parteneriat-strategic-federatia-rusa-nu-voi-anula-acordul-asociere.htm, accesat la 22 noiembrie 2016.

spune sincer: Nu trebuie sa ne grăbim sa aderăm nicăieri. Pentru că aderarea la UE este posibilă doar fără Transnistria şi fără Găgăuzia”[5]. Prin urmare, dezideratul aderării la UE presupune, în discursul acestuia, pierderea integrităţii teritoriale a statului.

Pentru rezolvarea problemei transnistrene, Dodon propune o abordare în trei etape. În primul rând, aceasta ar presupune încheierea unei înţelegeri bilaterale între Chişinău şi Tiraspol, un acord similar celui încheiat cu Găgăuzia, care menţionează inclusiv dreptul de autodeterminare al Găgăuziei în situaţia în care Republica Moldova şi-ar pierde atributele unui stat naţional. În al doilea rând, este exclusă aderarea Moldovei la NATO.

În eventualitatea în care Chişinăul ar adopta un asemenea parcurs, Găgăuziei şi Transnistriei li se va garanta dreptul la autodeterminare. În opinia preşedintelui ales, acestea ar constitui principiile fundamentale ale rezolvării problemei transnistrene, fiind urmate, de negocierile în formatul „5+2” a aspectelor de ordin economic şi social. O ultimă etapă ar fi constituită de organizarea unui referendum pe ambele maluri ale Nistrului.

Soluţia propusă de Dodon a fost respinsă public de liderul transnistrean Evgheni Şevciuk, acesta considerând că unica soluţie pentru rezolvarea problemei transnistrene este independenţa şi, ulterior, unirea cu Federaţia Rusă.

La puţin timp după câştigarea alegerilor, Dodon a intrat în conflict şi cu ministrul apărării Republicii Moldova, Anatol Şalaru, acesta declarând că, în calitatea sa de comandant suprem al forţelor armate, va face tot ce îi va sta în putinţă pentru a-l demite pe Şalaru, acuzându-l în repetate rânduri că ar fi încălcat statutul de neutralitate al ţării, prin promovarea consolidării relaţiilor cu NATO şi cu România.

Rezultatele alegerilor prezidenţiale din Republica Moldova sunt semnificative pentru ecuaţia de securitate şi stabilitate a României. În cel de-al doilea tur de scrutin, cei doi candidaţi au constituit exponenţi ai celor două curente politice majore din acest stat – cel pro-european, respectiv cel pro-rus, câştigătorul fiind de aşteptat a contura şi consolida orientarea politicii externe conduse de la Chişinău – spre Bruxelles sau spre Moscova.

În acest context, devine evident faptul că cetăţenii moldoveni au optat, în majoritate, pentru un parcurs pro-rus în materie de orientare a politicii externe. La nivelul UE, declaraţiile indică o recunoaştere a eşecului politicii de vecinătate şi în Republica Moldova. Johannes Hahn, comisarul UE pentru politica europeană de vecinătate şi negocieri pentru extindere, menţionând, în urma întrevederii cu premierul Republicii Moldova, Pavel Filip, că maniera în care Uniunea a încercat să sprijine Republica Moldova nu a fost una foarte bună (**28 noiembrie**). J. Hahn a subliniat totuşi necesitatea ca Republica Moldova să continue implementarea reformelor, precum şi lupta contra corupţiei şi eforturile de depolitizare a instituţiilor statului şi ale justiţiei.

[5] *Ibidem*.

La **29 noiembrie**, Republica Moldova şi Federația Rusă au încheiat un protocol privind cooperarea economică. Documentul a fost semnat de vicepremierii celor două state: Octavian Calmic şi Dmitri Rogozin şi include un plan pentru dezvoltarea relațiilor comerciale şi economice, fără a cuprinde însă aspecte legate de embargoul impus de Moscova produselor vinicole, vegetale şi animale ce provin de Republica Moldova. Aceste aspecte, alături de chestiunea amnistierii emigranților moldoveni care au încălcat regimul vizelor în Federația Rusă sau eliminarea taxelor vamale pentru anumite produse moldoveneşti urmează a fi abordată într-o întâlnire ulterioară la nivelul şefilor de state.

În aceeaşi zi, secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, anunța că va deschide un birou de legătură al Alianței în Republica Moldova, în vederea consolidării cooperării şi a sprijinului reformelor inițiate de guvernul moldovean. Conferința de presă dedicată acestui eveniment a constituit şi o oportunitate pentru reconfirmarea angajamentului NATO față de menținerea independenței, suveranității şi integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum şi pentru a reitera opțiunea de neutralitate a Chişinăului.

Perioada ce a urmat comunicării rezultatelor alegerilor a fost marcată şi de declarații oficiale cu relevanță notabilă pentru atitudinea preşedintelui ales față de relațiile cu România. Astfel, într-un interviu din **26 noiembrie**, acesta a menționat că prima vizită în calitate de preşedinte o va face la Moscova, urmată de una la Bruxelles şi de o alta la Bucureşti. A fost însă şi o ocazia cu care a adresat critici Bucureştiului pentru a fi pus la dispoziție studenților autobuze pentru a putea vota, considerând aceasta o implicare în afacerile interne ale Republicii Moldova. Mai mult, Dodon a criticat şi atitudinea demnitarilor români de a considera Republica Moldova o „soră mai mică" şi s-a autocaracterizat ca fiind anti-unionist, dar nu şi anti-român. Preşedintele ales a subliniat, de asemenea, că Bucureştiul va trebui să demonstreze că nu susține mişcările unioniste de dincolo de Prut. În plus, dat fiind că mişcările unioniste sunt considerate una din principalele cauze ale conflictului Transnistrean, Dodon consideră că România nu ar trebui să ia parte la negocierile pentru rezolvarea acestuia.

Opiniile lui Dodon nu sunt susținute de pozițiile oficiale adoptate de România. Bucureştiul nu s-a pronunțat pentru unirea cu Republica Moldova, obiectivul strategic formulat în acest sens fiind integrarea europeană a statului cu care se învecinează în est, exprimându-şi sprijinul pentru consolidarea instituțiilor şi a democrației.

În concluzie, în ciuda unui discurs politic care se doreşte a pleda pentru echidistanță în relațiile externe ale Republicii Moldova în special referitor la cele cu Moscova, Bruxelles şi Bucureşti, câştigătorul alegerilor prezidențiale din octombrie-noiembrie are o orientare vădit pro-rusă. Schimbul de replici tensionate cu Bucureştiul, poziționarea vehement anti-unionistă în ciuda poziției distincte exprimate de către autoritățile române pot indica o posibilă deteriorare a

raporturilor dintre Bucureşti şi Chişinău, apariția de provocări în acest sens. Mai mult, diferența de opinii dintre liderul de la Chişinău şi cel de la Tiraspol pot constitui semne ale menținerii problemei transnistrene sau chiar ale agravării acesteia.

Notabil este şi faptul că prim-ministrul şi parlamentul Republicii Moldova au o orientare pro-europeană, deci este puțin probabilă o schimbare bruscă a Chişinăului către Moscova. De altfel, caracterul din ce în ce mai moderat al discursului lui Dodon privind viitorul relațiilor cu Bruxelles poate fi explicat în această lumină, putând constitui o modalitate de a atrage sprijinul acestora. Pe de altă parte, nu este exclus ca Republica Moldova să cunoască o nouă criză pe scena politică internă, născută din aceste diferențe. De altfel, Dodon chiar şi-a exprimat dorința de a organiza alegeri parlamentare anticipate.

Alegerile prezidențiale de la Chişinău au avut o importantă componentă geopolitică, iar rezultatul acestora constituie o confirmare a influenței ruseşti în acest spațiu.

2. Criza ucraineană

Rezultatele alegerilor din Republica Moldova sunt semnificative şi pentru ***Ucraina***, aflată în prezent în stare de război cu Federația Rusă. Astfel, la ***28 octombrie***, presa internațională publica poziția exprimată de deputați ucraineni, care susțineau că integrarea Republicii Moldova în Uniunea Eurasiatică nu va fi agreată de către Kiev. De asemenea, victoria candidatului pro-rus era considerată a fi un pericol pentru securitatea Republicii Moldova, aceasta constituindu-se într-un vecin cu potențial destabilizator pentru Ucraina. Cu ocazia aceleiaşi conferințe de presă, un alt deputat ucrainean a susținut că, în situația în care vor exista politicieni moldoveni care vor declara că Peninsula Crimeea este parte a Federației Ruse, Kiev va lua măsuri pentru a-şi apăra interesele, precum blocade ale deplasării persoanelor fizice, juridice şi a mărfurilor de proveniență moldovenească, generând astfel pierderi pentru economia moldovenească[6]. Declarațiile au urmat solicitărilor unor deputați ucraineni ca Igor Dodon să fie considerat *persona non grata*, după ce ar fi susținut că peninsula Crimeea aparține Federației Ruse (**5 noiembrie** 2016).

În ceea ce priveşte conflictul din regiunea Donbass, acordul de încetare a focului ce a marcat perioada septembrie 2016, a produs efecte doar pe termen scurt, iar relațiile cu Federația Rusă s-au menținut într-o zonă tensionată pe toată perioada analizată. Astfel, la **17 octombrie**, era anunțată uciderea unui comandant al rebelilor pro-ruşi, liderul republicii populare auto-proclamate acuzându-l pe Petro Poroşenko pentru încălcarea armistițiului.

[6] ***, „Ucraina nu va permite integrarea Republicii Moldova în Uniunea Eurasiatică - deputați ucraineni", în *Hotnews*, 28 octombrie 2016, URL: http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21381456-ucraina-nu-permiteintegrarea-republicii-moldova-uniunea-eurasiatica-deputati-ucraineni.htm, accesat la 20 noiembrie 2016.

La **19 octombrie**, Grupul Normandia – Germania, Franța, Rusia şi Ucraina – s-a întâlnit din nou, la Berlin, pentru a discuta implementarea Acordului Minsk II şi pentru a stabili o foaie de parcurs până la finele lunii noiembrie. Agenda nu a inclus însă doar conflictul din Ucraina, ci şi pe cel din Siria, iar discuțiile au fost caracterizate de dificultăți, în special cu partea rusă[7]. Şi în urma acestor discuții, negocierile pentru implementarea Acordului rămân blocate, dat fiind că Ucraina se aşteaptă ca membrii grupului Normandia să pună presiune pe Moscova pentru implementarea respectivelor prevederi, în timp ce Rusia încă nu recunoaşte oficial sprijinul oferit separatiştilor din estul țării şi susține că Kiev trebuie să îşi respecte angajamentele privind extinderea autonomiei celor două entități auto-proclamate din estul țării.

Scena politică internă a Ucrainei rămâne, de asemenea, una tensionată, marcată de scandaluri de corupție. Unul dintre cele mai recente i-au avut protagonişti pe preşedintele Petro Poroşenco şi pe guvernatorul Odessei, fostul preşedinte al Georgiei, Mihail Saakaşvili. Acesta din urmă a demisionat din funcția pe care o deținea în Ucraina şi l-a acuzat pe preşedintele ucrainean că sprijină corupția în regiune şi în țară, în general. Problema corupției a devenit şi mai acută, odată cu numirea unei tinere absolvente de drept în vârstă de 23 de ani, la conducerea departamentului pentru urmărirea persoanelor corupte.

Mai mult, la **16 noiembrie**, au avut loc proteste de stradă în Kiev contra guvernului, organizate de partidele de opoziție. Protestele s-au desfăşurat în aceeaşi perioadă în care şeful forțelor de poliție națională a demisionat, motivându-şi actul prin interferența politicienilor în activitatea poliției, iar M. Saakaşvili s-a retras din viața politică ucraineană, invocând ca argument retragerea guvernului ucrainean din angajamentul pentru reformarea statului.

În perioada analizată, s-au repetat incidente similare celor din august 2016. Spre exemplu, la **22 noiembrie** 2016, serviciile de securitate ucrainene au arestat doi soldați ruşi în apropierea graniței administrative cu Crimeea. Cei doi sunt, în opinia Kievului, dezertori din armata ucraineană, reținuți pe teritoriul Ucrainei. Moscova susține, de cealaltă parte, că arestările au fost făcute în Crimeea, considerând acțiunea serviciilor de securitate ucrainene un act de răpire, o provocare.

La **24 noiembrie**, a avut loc Summitul UE-Ucraina, în cadrul căruia s-a discutat statutul parteneriatului dintre cele două entități, precum şi stadiul implementării Acordului Minsk II şi a măsurilor anti-corupție solicitate de către UE. De asemenea, Donald Tusk, preşedintele Consiliului European, a reiterat sprijinul UE şi angajamentul pentru menținerea sancțiunilor economice impuse Rusiei până la implementarea măsurilor agreate prin Acordul Minsk II.

[7] ***, „Ukraine crisis: 'No miracles' at Berlin talks”, în *BBC News*, 20 October 2016, URL: http://www.bbc.com/news/world-europe-37705057, accesat la 20 noiembrie 2016.

În cadrul Summitului, D. Tusk a anunțat şi că cetățenii ucraineni vor primi dreptul de a călători fără vize în spațiul european, decizia urmând a fi implementată după ce Parlamentul European şi Consiliul European vor decide asupra schimbării regimului vizelor.

Tensionarea relațiilor dintre Ucraina şi Federația Rusă s-a reflectat, în această perioadă, şi în activități militare de ambele părți. Spre exemplu, la ***25 noiembrie***, Rusia acuza Ucraina că urmează să testeze rachete deasupra Crimeii, în spațiul aerian al Federației Ruse.

Aşadar, în perioada analizată, criza ucraineană pare a urma un şablon stabilit pe parcursul acestui an, ale cărui puncte constante sunt încercări de negociere a implementării Acordului Minsk II, blocate de condiționarea reciprocă a părților implicate, reluări ale violențelor în Donbass şi escaladări ale tensiunilor diplomatice cu Federația Rusă. Per ansamblu, apreciem că pe termen scurt şi mediu, mediul de securitate din vecinătatea estică a țării noastre va rămâne marcat de instabilitate şi incertitudini, constituind un teren propice pentru escaladarea tensiunilor atât pe plan intern, cât şi în planul relațiilor dintre actorii din acest spațiu. De asemenea, conflictul din estul Ucrainei se conturează din ce în ce mai clar sub forma unui „conflict înghețat”, soluționarea sa pe termen scurt nefiind de aşteptat.

CAPITOLUL 2. TURCIA

Turnura de evoluție internă şi dezvoltările geopolitice ale Turciei

Cătălina TODOR

Evenimentele din lunile octombrie şi noiembrie accentuează direcțiile de evoluție constatate în urma evaluărilor efectuate imediat după puciul eşuat din data de 15-16 iulie 2016[8], atât în ceea ce priveşte situația internă a Turciei, cât şi în ceea ce priveşte turnura de politică externă. De aceea, prezenta analiză se va concentra pe două coordonate principale pentru perioada de referință: 1. dinamica internă a Turciei ca stat; 2. dinamica poziționărilor specifice politicii externe a Turciei.

Astfel, lunile octombrie şi noiembrie evidențiază, pe de-o parte, accentuarea turnurii evoluției interne a Turciei ca stat. Practic începând cu iulie 2016, se poate discuta de bazele unui nou tip de stat turc, făcându-se o tranziție bruscă de la Turcia lui Atatürk la o Turcie marcată de caracteristici tot mai pronunțat autoritariste. Pe de altă parte, din perspectiva politicii externe, la nivel internațional se remarcă o tot mai pronunțată răcire al relațiilor cu Uniunea Europeană şi o posibilă reorientare a Turciei către Rusia, în timp ce din perspectivă regională se menține intervenția în Siria şi prezența în nordul Irak-ului, cu toate că acestea aduc şi reversul medaliei: probleme de securitate manifestate în sud-estul Turciei, dar şi o potențială amplificare a tensiunii dintre Irak şi Turcia.

1. De la Turcia lui Atatürk la Turcia lui Erdoğan. Spre un nou regim de guvernare de tip autoritarist?

De mai bine de jumătate de secol, Turcia a evoluat în direcția moştenirii lăsate de Mustafa Kemal Atatürk. Începând, mai ales cu 1924, Turcia a urmat drumul către modernizare, şi s-a transformat treptat într-un stat național şi secularizat bazat pe valorile democrației şi libertăți. Din 1946 aceasta a devenit o democrație constituțională multipartidică[9].

Actuala Constituție a Republicii Turcia (ce datează din 1982 şi a fost emisă de către Consiliul Național de Securitate după lovitura militară de stat din 1980)[10]trasează valorile ce stau la baza statului turc kemalist. În acest document cheie identificăm ca punct central „naționalismul introdus de fondatorul Republicii Turcia”, bazat pe principul democrației liberale şi secularismului.

[8] Mihai Zodian, „Tensiuni interne în Turcia”, publicat în *Dinamica Mediului de Securitate*, iulie 2016, pp. 8-14 şi Mihai Zodian, „Consolidarea puterii şi ambițiile externe ale Turciei”, publicat în *Dinamica Mediului de Securitate*, august – septembrie 2016, pp. 7-10,URL: http://cssas.unap.ro/ro/dms.htm, accesate la 17.11.2016.
[9] ***, „Constitutional Reform: A Change Turkey’s Parties Can Believe In”, în *Stratfor*, 26 august 2016, p. 2, URL: https://www.stratfor.com/analysis/constitutional-reform-change-turkeys-parties-can-believe, accesat la 18.10.2016.
[10] *Idem*, p. 3.

În textul Constituției se menționează statutul acestei țări: „Turcia este un stat democratic, secular şi social, guvernat de statul de drept, în cadrul conceptelor de pace publică, solidaritate şi justiție națională, respectarea drepturilor omului, loialitate față de naționalismul lui Atatürk”[11].

Actuala răsturnare de situație, în care aceste valori exprimate prin constituție şi care au reflectat Turcia ca stat democratic sunt puse sub semnul incertitudinii, putem afirma că îşi are rădăcinile în 2003, când Erdoğan (făcând parte din Partidul AK)este ales Prim Ministru . În 2007, se propune adoptarea unei noi Constituții, proiect pe care opoziția îl suspectează a nu fi în favoarea democrației, ci în scopul obținerii unui sistem prezidențial pentru consolidarea propriei poziții a Partidului AK. În 2010, amendamente la Constituție sunt respinse la nivel parlamentar, dar, ca urmare a unui referendum reuşesc să fie adăugate, acestea referindu-se printre altele şi la înlăturarea unor forme de protecție a militarilor. În 2013, discuțiile dintre partide escaladează pe tema amendării Constituției în vederea transformării sistemului de guvernare al Turciei dintr-unul parlamentar într-unul prezidențial. După tentativa de lovitură de stat eşuată din iulie 2016, o serie de amendamente sunt propuse în ceea ce priveşte libertățile democratice, securitatea națională, restrângerea în continuare a unor forme de protecție juridică a militarilor.[12] Stratfor identifica, în 26 august 2016, 17 amendamente majore la care a fost supusă Constituția din 1982, afirmând că acestea au fost mai ales în favoarea sporirii puterii AK (numeroasele amendări folosindu-se şi de pretextul dorinței de aderare la UE).[13]

La nivel declarativ, cei implicați în puciul eşuat aveau ca motivație apărarea Turciei kemaliste şi a valorilor pe care, în ultimele decenii, s-a construit aceasta. G. Friedman afirma, imediat după tentativa de lovitură de stat, că ceea ce se întâmplă în Turcia este o problematică a islamului versus secularismului. De asemenea, el susținea că armata a fost garantul republicii turce ca stat secularist şi anti-islamic, iar ajuns într-un punct în care s-a simțit că este pusă în pericol viziunea lui Atatürk asupra republicii turce , acțiunea acesteia a fost în consecință.[14] Asertiunea următoare a lui G. Friedman vine să susțină observația unei turnuri la 180 de grade pentru statul turc, din momentul tentativei eşuate a loviturii de stat: „Turcia la momentul de față a suspendat democrația”[15].Practic, putem afirma că evenimentele din 15 iulie 2016 au creat o fereastră de oportunitate perfectă pentru Erdoğan în vederea implementării noii sale viziuni asupra statului turc, urmărită mai ales în ultimii ani (a se vedea încercările nenumărate de modificări şi amendări constituționale). Acest fapt demonstrează că aproape un secol de

[11] *Constituția Republicii Turcia* (Act nr. 4121, cu modificările până la data de 23 iulie 1995), pp. 1-3, URL: https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf, accesat la 18.10.2016.
[12] Stratfor, *op. cit.*, 26 august 2016, p. 3.
[13] *Idem*, p. 4.
[14] George Friedman, „George Friedman: Coup In Turkey”, interviu pentru *Mauldin Economics*, 15.07.2016, URL: https://www.youtube.com/watch?v=jOZ_sekEai8, accesat la 17.11.2016.
[15] *Idem*.

democrație și valori liberale nu pot stinge o conștiință istorică profund marcată de statutul de Imperiu extins pe trei continente și o cultură clar ierarhică, așa cum scot în evidență cele șase dimensiuni culturale ai lui G. Hofstede.[16]

Evoluțiile din lunile octombrie și noiembrie demonstrează continuarea consolidării puterii președintelui Erdoğan și viziunii sale asupra statului turc, viziune care, cel puțin din dezvoltările precedente, putem observa că se desprinde de Turcia democratică a lui Atatürk și avansează din ce în ce mai mult către un regim de guvernare autoritarist. În acest sens, putem aduce în atenție câteva evenimente din această perioadă care susțin aceste afirmații:

- Dezvoltări în direcția schimbării regimului de guvernare:
  - Pe data de **3 octombrie** 2016 Turcia prelungea cu trei luni starea de urgență.[17]
  - În data de **16 noiembrie** 2016, mass-media(Reuters, The Guardian[18], Mediafax[19] etc.) atrăgea atenția asupra unui proiect constituțional care ar urma să ducă la o adâncire a consolidării guvernării lui Erdoğan. Acest proiect prevede că Erdoğan ar putea rămâne la guvernare până în 2029 (pentru că numărarea celor două mandate la care ar avea dreptul ca președinte în urma alegerilor ar reîncepe de la președinția executivă și nu de la mandatul actual), iar puterile executive ar urma să fie extinse (anumite problematici de natură executivă putând astfel fi decise fără consultarea cu Parlamentul). Un referendum ar putea să fie organizat în primăvara lui 2017, dacă partidul AK va obține sprijinul parlamentar în acest sens.[20]

- Continuarea acțiunilor care conduc către o epurare a aparatului statului, prin demiteri și arestări a zeci de mii de persoane (militari, cadre ale poliției, lideri politici, funcționari publici,profesori universitari, magistrați și jurnaliști[21], sportivi etc.), cel mai des fiind invocate fie legături sau susținere a lui Fehtullah Gulen și/sau a PKK. În acest sens aducem în atenție câteva evenimente pe care mass-media le face publice, subliniind faptul că aceste măsuri represive sunt văzute de către critici ca încălcări ale drepturilor omului[22]:

---

[16] Geert Hofstede, „Cele șase dimensiuni culturale ale Turciei", URL: https://geert-hofstede.com/turkey.html, accesat la 05.12.2016.

[17] Mihai Drăghici, „Turcia prelungește trei luni starea de urgență", în *Mediafax*, 03.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/turcia-prelungeste-trei-luni-starea-de-urgenta-15759451, accesat la 03.10.2016.

[18] ***, „Turkey: Erdoğan rule could extend until 2029 under proposal", în *The Guardian*, 22.11.2016 URL: https://www.theguardian.com/world /2016/nov/22/turkey-erdogan-presidency-referendum-akp-nationalist, accesat la 22.11.2016.

[19] Mircea Olteanu, „Erdogan va putea guverna până în 2029 și va avea puteri executive extinse, potrivit unui proiect constituțional", în *Mediafax*, 16.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro//externe/erdogan-va-putea-guverna-pana-in-2029-si-va-avea-puteri-executive-extinse-potrivit-unui-proiect-constitutional-15968469, accesat la 16.11.2016.

[20] ***, „Turkey's Erdogan could govern until 2029 under plans to change constitution", în *Reuters*, 16.11.2016, URL: http://www.reuters.com/article/us-turkey-politics-idUSKBN13B1BK, accesat la 16.11.2016.

[21] Mihai Drăghici, „Nouă membri ai conducerii ziarului Cumhuriyet și jurnaliști, arestați preventiv în Turcia", în *Mediafax*, 05.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/noua-membri-ai-conducerii-ziarului-cumhuriyet-si-jurnalisti-arestati-preventiv-in-turcia-15914800, accesat la 05.11.2016.

[22] Raluca Manga „Decret Oficial. Circa 15.000 de funcționari, demiși în Turcia", în *Mediafax*, 22.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/decret-oficial-circa-15-000-de-functionari-demisi-in-turcia-15991921, accesat la 20.11.2016.

▪ **02 octombrie** 2016: Kutbettin Gülen, fratele lui Fethullah Gülen, a fost arestat, acuzat că ar face parte dintr-o organizaţie teroristă armată;[23]

▪ **04 octombrie** 2016: 12.801 poliţişti turci (dintre care 2.525 deţineau funcţii de conducere) au fost suspendaţi din funcţie, ca urmare a acuzaţiilor de presupuse legături cu F. Gülen;[24]

▪ **07 octombrie** 2016: Deniz Naki (fost fotbalist în Germania, suspendat în Turcia) era acuzat de propagandă teroristă în favoare PKK, prin intermediul reţelelor de socializare şi incitare la ostilitate în vederea subminării încrederii populaţiei în cei aflaţi la conducerea statului turc, riscând o perioada de detenţie de cinci ani. Naki declara că a intenţionat doar transmiterea unui mesaj de pace;[25]

▪ **11 octombrie** 2016: 125 ofiţeri din cadrul poliţiei au fost arestaţi, în urma suspiciunilor de utilizare a aplicaţiei ByLock (pentru criptare a mesageriei)asociată de către oficiali cu organizaţia lui F. Gülen;[26]

▪ **12 octombrie** 2016: şapte persoane (trei oficiali ai poliţiei turce, trei cadre din învăţământ şi un fost jurnalist), au fost arestate la frontiera turco-bulgară, fiind suspectaţi de asocieri cu mişcarea lui F. Gülen;[27]

▪ **27 octombrie** 2016: 73 de ofiţeri din carul forţelor aeriene au fost arestaţi, fiind suspectaţi de legături cu F. Gülen, în timp ce peste 200 de persoane (militari şi civili) erau de aşteptat să fie reţinute în urma operaţiunilor desfăşurate în această zi;[28]

▪ În **luna noiembrie** 2016, lideri ai Partidului Democrat al Poporului (HDP), Selahattin Demirtas şi Figen Yukseksag, împreună cu alţi opt membrii ai acestei formaţiuni au fost arestaţi, iar unii primari din sud-estul Turciei au fost reţinuţi, toţi fiind acuzaţi de legături cu PKK (Partidul Muncitorilor din Kurdistan);[29]

[23] Raluca Manga, „Unul dintre fraţii clericului musulman Fethullah Gulen, arestat în Turcia”, în *Mediafax*, 02.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/unul-dintre-fratii-clericului-musulman-fethullah-gulen-arestat-in-turcia-15755008, accesat la 02.10.2016.

[24] Raluca Manga, „Autorităţile turce au suspendat din funcţie 12.801 poliţişti pentru presupuse legături cu Gulen”, în *Mediafax*, 04.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/autoritatile-turce-au-suspendat-din-functie-12-801 politisti-pentru-presupuse-legaturi-cu-gulen-15761099, accesat la 04.10.2016.

[25] Claudiu Giurgea, „Deniz Naki, fost fotbalist în Germania, acuzat în Turcia de propagandă teroristă. El riscă să-şi petreacă următorii cinci ani în închisoare”, în *Mediafax*, 07.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/sport/deniz-naki-fost-fotbalist-in-germania-acuzat-in-turcia-de-propaganda-terorista-el-risca-sa-si-petreaca-urmatorii-cinci-ani-in-inchisoare-15774828, accesat la 07.10.2016.

[26] Mircea Olteanu, „Autorităţile turce au ordonat arestarea a 125 de ofiţeri de poliţie pentru legături cu Gulen”, în *Mediafax*, 11.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/turci-care-au-legaturi-cu-fethullah-gulen-arestati-in-bulgaria-in-timp-ce-se-indreptau-spre-romania-15821206, accesat la 11.10.2016.

[27] Mihai Drăghici, „Turci care au legături cu Fethullah Gulen, arestaţi în Bulgaria în timp ce se îndreptau spre România”, în *Mediafax*, 17.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/turci-care-au-legaturi-cu-fethullah-gulen-arestati-in-bulgaria-in-timp-ce-se-indreptau-spre-romania-15821206, accesat la 17.10.2016.

[28] Mircea Olteanu, „Peste 70 de ofiţeri ai forţelor aeriene turce au fost arestaţi pentru presupuse legături cu organizaţia Gulen”, în *Mediafax*, 27.10.2016, accesat la 27.10.2016.

[29] Raluca Manga, *Mediafax*, 22.11.2016, *op. cit.*

▪ **04 noiembrie** 2016: Ministerul de Justiție al Turciei, prin vocea ministrului Bekir Bozdag, aprecia că detenția parlamentarilor pro-kurzi ar fi în conformitate cu prevederile legii[30], afirmând că „aceştia nu au respectat legea";[31]

▪ **22 noiembrie** 2016: în jur de 15 000 funcționari publici (inclusiv militari, personal din cadrul poliției, inspectori fiscali) au fost demişi în urma unui decret oficial fiind acuzați că ar avea presupuse legături cu organizații teroriste [32]; De altfel, numărul celor care au fost demişi sau suspendați din funcții în urma puciului eşuat se apreciază că s-ar ridica la peste 125.000, în timp ce numărul celor arestați ar fi undeva în jur de 36 000.[33]

➢ Consolidarea puterii prin încercarea de a controla mediul informațional:

▪ **30 septembrie** 2016: 12 televiziuni (sursele susținând că acestea ar fi avut o orientare pro-kurdă, printre ele aflându-se şi un canal de televiziune pentru copii în limba kurdă) au fost închise din cauza suspiciunii de legături cu organizații teroriste, iar o serie de jurnalişti au fost anchetați din acelaşi motiv.[34]

▪ **31 septembrie** 2016: a fost reținut Murat Sabuncu (redactorul-şef al ziarului de opoziție Cumhuriyet – „cel mai vechi cotidian secular din Turcia"[35]), acuzat de participare la plănuirea loviturii de stat eşuată, in timp ce au fost emise şi o serie de alte mandate de arestare pentru jurnalişti ai acestei publicații.[36] Mediafax atrage atenția că această acțiune apare după ce un număr de 15 publicații de presă au fost închise şi alți 10 000 de angajați publici au fost demişi.[37]

▪ **01 noiembrie** 2016: declarația premierului Turciei Binali Yildirim arăta că acesta nu se raportează la acțiunile anterior menționate ca la problematici de libertate a presei, ci mai degrabă ca la elemente ce țin de lupta antiterorism. Acesta afirma: „Nu avem nici o problemă cu libertatea presei. În privința acestui aspect nu putem cădea de acord cu partenerii noştri europeni. Mereu aduc libertatea presei în discuțiile noastre privind lupta antiterorism", iar ca o replică la

---

[30] Olimpia Nicolae, „Ministrul Justiției din Turcia: Detenția parlamentarilor pro-kurzi este legală", în *Mediafax*, 04.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/ministrul-justitiei-din-turcia-detentia-parlamentarilor-pro-kurzi-este-legala-15909860, accesat la 04.11.2016.
[31] ***, „Turkey HDP: Blast after pro-Kurdish leaders Demirtas and Yuksekdag detained", pentru *BBC*, URL: http://www.bbc.com/ news/world-europe-37868441, accesat la 04.11.2016.
[32] Raluca Manga, *Mediafax*, 22.11.2016, *op. cit.*
[33] *Ibidem*.
[34] Mircea Olteanu, „Mai multe televiziuni au fost închise în Turcia pentru presupuse legături cu organizații teroriste", în *Mediafax*, 30.09.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/mai-multe-televiziuni-au-fost-inchise-in-turcia-pentru-presupuse-legaturi-cu-organizatii-teroriste-15752149, accesat la 30.09.2016.
[35] Mihai Drăghici, „Nouă membri ai conducerii ziarului Cumhuriyet şi jurnalişti, arestați preventiv în Turcia", în *Mediafax*, 05.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/noua-membri-ai-conducerii-ziarului-cumhuriyet-si-jurnalisti-arestati-preventiv-in-turcia-15914800, accesat la 05.11.2016.
[36] Olimpia Nicolae, „Redactor-şef al ziarului turc de opoziție Cumhuriyet, Murat Sabuncu, reținut de Poliție în scandalul tentativei de lovitură de stat", în *Mediafax*, 31.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/redactor-sef-al-ziarului-turc-de-opozitie-cumhuriyet-murat-sabuncu-retinut-de-politie-in-scandalul-tentativei-de-lovitura-de-stat-15885528, accesat la 31.10.2016.
[37] *Idem*.

condamnarea de către Martin Schulz (preşedintele Parlamentului European) a reţinerii jurnaliştilor din opoziţie, susţinea: Nu ne pasă de linia voastră roşie. Poporul este cel care trasează linia roşie. Ce importanţă are linia voastră".[38]

- **04 noiembrie** 2016: Sursele mass-media atrag atenţia asupra blocării accesului la reţelele de socializare Whatsapp şi Twitter, prin metoda „throttling".[39]
- **05 noiembrie** 2016: alţi nouă angajaţi ai Cumhuriyet, printre care şi membrii din conducerea publicaţiei au fost arestaţi preventiv.[40]
- **12 noiembrie** 2016: reţinerile din mass-media continuă cu reţinerea jurnalistului francez Olivier Bertrand împreună cu fotograful de origine turcă, la zona de frontieră a Turciei cu Siria.[41]
- **20 noiembrie** 2016: alţi doi jurnalişti străini, de origine suedeză au fost arestaţi în sud-estul Turciei pentru realizarea de materiale în apropierea unei zone militare.[42]
- **22 noiembrie** 2016: Mediafax informa că, prin două decrete oficiale un număr de 375 instituţii şi agenţii au suferit sistarea activităţii ca urmare a puciului eşuat din luna iulie.[43]
- **27 noiembrie** 2016: jurnalista BBS Hatice Kamer a fost reţinută de autorităţi (eliberată o zi mai târziu), în timp ce realiza un material în sud-estul Turciei, despre un accident miner, fiind acuzată de sprijinirea PKK prin poziţiile sale.[44]

Toate aceste acţiuni, evenimente şi dezvoltări interne, din perioada octombrie-noiembrie, demonstrează că în Turcia se continuă consolidarea actualei puteri prin: acţiuni legislative (ex.: starea de urgenţă, decrete, amendamente constituţionale, propunerea unui nou proiect constituţional etc.); schimbări la nivelul aparatului de stat care conduc către o epurare a acestuia (numărul mare de demiteri şi arestări în armată, poliţie, jandarmerie, mediul academic, alte instituţii ale statului); controlul informaţional (închiderea unor canale de televiziune, agenţii şi instituţii de presă, jurnalişti arestaţi, blocarea accesului la anumite reţele de socializare etc.).

---

[38] Mircea Olteanu, „Binali Yildirim, premier: Turciei nu îi pasă de „linia roşie" a UE în ceea ce priveşte libertatea presei", în *Mediafax*, 01.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/binali-yildirim-premier-turciei-nu-ii-pasa-de-linia-rosie-a-ue-in-ceea-ce-priveste-libertatea-presei-15892678, accesat la 01.11.2016.

[39] Olimpia Nicolae, „Potrivit unui grup de monitorizare a internetului, Turcia a blocat accesul la Twitter şi Whatsapp", în *Mediafax*, 04.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/potrivit-unui-grup-de-monitorizare-a-internetului-turcia-a-blocat-accesul-la-twitter-si-whatsapp-15909460, accesat la 04.11.2016.

[40] Mihai Drăghici, *Mediafax*, 05.11.2016, *op. cit.*

[41] Mircea Olteanu, „Un jurnalist francez, reţinut în Turcia în apropierea frontierei turco-siriene. Lucra la o serie de articole despre lovitura de stat", în *Mediafax*, 12.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/un-jurnalist-francez-retinut-in-turcia-in-apropierea-frontierei-turco-siriene-lucra-la-o-serie-de-articole-despre-lovitura-de-stat-15949731, accesat la 13.11.2016.

[42] Raluca Manga, „Doi jurnalişti suedezi au fost arestaţi în Turcia pentru că ar fi filmat lângă o zonă militară", în *Mediafax*, 20.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/doi-jurnalisti-suedezi-au-fost-arestati-in-turcia-pentru-ca-ar-fi-filmat-langa-o-zona-militara-15985028, accesat la 20.11.2016.

[43] Raluca Manga, *Mediafax*, 22.11.2016, *op. cit.*

[44] Mircea Olteanu, „Jurnalista BBC, reţinută duminică de autorităţile turce, a fost eliberată", în *Mediafax*, 28.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/jurnalista-bbc-retinuta-duminica-de-autoritatile-turce-a-fost-eliberata-1600 7763, accesat la 28.11.2016.

Acestea indică o posibilă schimbare a regimului de guvernare, de la forme caracteristice ale democrației și liberalismului, către forme ce pot conduce către unul autoritarist.

Pe de altă parte, din perspectiva mediului de securitate intern, putem afirma că această tranziție nu este lipsită de evenimente care produc tensiune. În acest sens, amintim evenimentele din **20 noiembrie** 2016, când, la Istanbul, a avut loc un protest împotriva actualei guvernări turce, în carul căruia aceasta era asociată cu fascismul, peste 5000 de persoane scandând „Umăr la umăr împotriva fascismului”[45]. Protestatarii și-au arătat nemulțumirea față de „măsurile de represiune adoptate de Guvernul de la Ankara asupra unor membri ai principalului partid pro-kurd din Turcia și a autorităților din sud-estul țării”.[46]

Din perspectivă internă, este de așteptat ca aceste tendințele de consolidare a puterii actuale și de evoluție către autoritarism să se mențină și pentru următoarea perioadă, cel puțin pe termen scurt.

2. Evoluțiile politicii externe ale Turciei

Observațiile realizate pentru perioada octombrie – noiembrie conturează un potențial de turnură în politica externă în ceea ce privește relația cu anumiți actori internaționali (UE, Federația Rusă) și acțiunile de implicare regională, prin amplasarea forțelor sale în zonele fierbinți ale Orientului Mijlociu (Siria, Irak).

Înainte de a evidenția evenimentele din perioada de analiză,trebuie subliniat faptul că istoria sa imperială de aproape un mileniu, poziționarea geo-strategică și factorii puterii geopolitice de diferite naturi (istorică, geografică, militară, politică, economică, demografică, socio-culturală etc.) imprimă Turciei necesitatea de a se afirma ca putere regională, dar și de a dori să fie considerată un actor însemnat al arenei internaționale, partener egal de dialog al marilor puteri.

În acest sens, politica apărării naționale scoate în evidență dorința Turciei de a se manifesta în dublă ipostază - actor al echilibrului de putere în regiune și contributor la pacea și securitatea acesteia, contributor la securitatea globală[47.] Carta Albă a Apărării Turciei subliniază aspectele sale de interes geopolitic, din poziția sa de actor regional și internațional: 1. vecinătatea sa nordică și problema kurdă, în care dorește implicarea oficială a Irakului pentru oprirea activității PKK și o alianță cu SUA în acest scop; 2. aderarea la UE, ca actor în dimensiunea

[45] Raluca Manga, „Proteste la Istanbul împotriva Guvernul turc: Cel puțin 5.000 de persoane, în stradă/ "Umăr la umăr împotriva fascismului"”, în *Mediafax*, 20.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/proteste-la-istanbul-impotriva-guvernul-turc-cel-putin-5-000-de-persoane-in-strada-umar-la-umar-impotriva-fascismului-15985945, accesat la 20.11.2016.
[46] *Idem*.
[47] ***, *Defense White Paper of Turkey for 2007*, p. 9, URL: https://www.files.ethz.ch/isn/154908/Turkey_ makale%204.pdf, accesat la 21.11.2016.

continentală, subliniindu-se importanța ca Turcia să beneficieze de un tratament egal; 3. rolul Turciei în asigurarea securității globale – de aici importanța statutului de membru NATO; 4. cooperarea în Balcani în vederea asigurării stabilității şi construirii unei păci durabile în regiune după criza din Kosovo; 5. susținerea consolidării independenței şi democrației în regiunea Caucazului, precum şi a integrității teritoriale ale Azerbaidjanului, Georgiei şi Armeniei în vederea asigurării păcii şi stabilității în regiune; 6. conflictele înghețate Nagorno Karabah şi Abhazia, ca ultime obstacole în calea păcii şi stabilității în regiune[48]. Toate acestea erau fundamentate pe moştenirea lăsată de Atatürk: respectarea principiului „Pace acasă, pace în lume"[49]. Astfel, evenimentele desfăşurate după lovitura de stat eşuată şi mai ales cele din lunile octombrie şi noiembrie arată schimbări potențiale la nivelul politicii externe în virtutea conştiinței Turciei de actor regional şi internațional ce îşi doreşte să fie tratat ca partener egal de dialog.

Prin urmare, vom face o trecere în revistă a celor mai importante acțiuni, evenimente, dezvoltări din perioada octombrie – noiembrie, care arată evoluția poziției politico-diplomatice a Turciei în relație cu SUA, UE şi Federația Rusă şi ca actor regional prin implicarea sa în zonele fierbinți ale Orientului Mijlociu.

Turcia–SUA

Aşa cum se observa şi în analizele desfăşurate pentru perioada iulie-septembrie 2016, atât SUA, cât şi Turcia au încă interese care fac ca tendințele să fie în direcția continuării colaborării, chiar dacă în lunile octombrie-noiembrie guvernul de la Ankara a criticat în mai multe rânduri administrația de la Washington (ex.: declarațiile lui Erdoğan,din **21 noiembrie**, ce se arată dezamăgit de administrația Obama, mai ales în problematici precum conflictul din Siria şi criza migranților[50]).

În analizele anterioare se amintea posibila îndeplinire de către Turcia a angajamentelor ce îi revin în calitatea sa de stat membru NATO, chiar dacă cu „o tonalitate puțin diferită", fapt ce este demonstrat şi de evoluțiile din octombrie-noiembrie, un exemplu în acest sens fiind participarea Turciei la exercițiul multinațional de luptă la Marea Mediterană împreună cu Bulgaria, Pakistan, România, SUA şi cu gruparea permanentă NATO SNMG-2, din data de **20 noiembrie**[51]. Mai mult, în urmă cu trei săptămâni, pe data de **02 noiembrie**, Fikri Isik (Ministrul Apărării în Turcia) anunța că țara sa ar urma să achiziționeze „alte 24 de avioane multirol

---

[48] *Idem*, pp. 7-8.
[49] *Idem*, p. 10.
[50] Mihai Drăghici, „Preşedintele turc, Recep Tayyip Erdogan, se declară "dezamăgit" de Administrația Barack Obama", în *Mediafax*, 21.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/presedintele-turc-recep-tayyip-erdogan-se-declara-dezamagit-de-administratia-barack-obama-15989948, accesat la 21.10.2016.
[51] Mihai Drăghici, „Putin: SUA fac presiuni pentru ca țări NATO să găzduiască sisteme antirachetă; Situația devine tensionată/ Stoltenberg: NATO va consolida prezența militară în zona Mării Negre", în *Mediafax*, 21.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/putin-sua-fac-presiuni-pentru-ca-tari-nato-sa-gazduiasca-sisteme-antiracheta-situatia-devine-tensionata-stoltenberg-nato-va-consolida-prezenta-militara-in-zona-marii-negre-15989299, accesat la 21.10.2016.

invizibile pe radar de tip Lockheed F-35, primele aeronave de acest fel urmând să fie livrate Turciei în anul 2018”[52]. Potrivit Reuters, prima comandă a fost realizată în 2014, Turcia urmărind să ajungă la 100 de aeronave.[53]

Este de văzut cum vor evolua relațiile dintre cele două state şi care va fi linia trasată rezultatele alegerii noii Administrații a SUA.

Turcia–UE

În ceea ce priveşte Uniunea Europeană, Turcia consideră că este important să facă parte dintr-o organizație politico-economică cu dimensiunii continentale, pentru că, dacă discutăm din perspectivă regională, Turcia este o putere ce îşi doreşte statutul de partener, dar nu orice fel de partener, ci un partener egal la masa negocierilor. Pe de altă parte, UE are nevoie de cooperarea cu Turcia în aceste momente poate mai acut decât niciodată, în gestionarea crizei imigranților. Însă, după puciul din iulie 2016, este clar faptul că poziția Turciei începe să se contureze în direcția în care cei 50 de ani de aşteptare a aderării duc într-un punct de tensionare a relațiilor cu UE.

Acest lucru este cel mai bine observat în evoluțiile din lunile octombrie şi noiembrie, când declarațiile de la Bruxelles şi Ankara au escaladat în amenințări legate de înghețarea negocierilor de aderare şi de subiectul critic pentru Europa – problema migranților. Pe data de **03 octombrie** au avut loc noi diferende între Turcia şi UE pe tema crizei migranților şi sprijinului financiar în soluționarea acesteia, Erdoğan acuzând Uniunea că promite, dar nu livrează, în timp ce purtătorul de cuvânt al Comisiei Europene sublinia consistența suportului financiar deja acordat de Europa[54]. Pe acest fond al incertitudinii evoluției relației dintre cei doi actori şi a necesității UE de a face față potențialelor dezvoltări imprevizibile a crizei migranților, în **6 octombrie** a fost înființată Agenția Europeană pentru Frontieră şi Pază. Aceasta este şi o consecință a ineficienței Frontex în misiunile de patrulare la frontierele externe ale UE, din cauza „puterii limitate şi personalului redus”[55]. Bazându-se pe 1.500 de ofițeri din statele membre, Agenția are ca obiectiv securizarea frontierelor externe şi repatrierea imigranților şi îşi începe activitatea în zona de graniță dintre Bulgaria şi Turcia[56].

---

[52] Mircea Olteanu, „Turcia va achiziționa încă 24 de avioane multirol invizibile pe radar de tip Lockheed F-35”, în *Mediafax*, 02.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/turcia-va-achizitiona-inca-24-de-avioane-multirol invizibile-pe- radar-de-tip-lockheed-f-35-15897180, accesat la 02.11.2016.

[53] *Ibidem*.

[54] Olimpia Nicolae, „Noi disensiuni între Erdogan şi Uniunea Europeană. Preşedintele Turciei: "Oamenii aceştia promit dar nu livrează" / Purtător de cuvânt al Comisiei Europene: "Sugestiile că UE ar face contrariul acordului sunt pur şi simplu incorecte şi inutile"”, în *Mediafax*, 03.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/disensiuni-intre-erdogan-uniunea-europeana-presedintele-turciei-oamenii-acestia-promit-livreaza-purtator-cuvant-comisiei-europene-sugestiile-ue-ar-face-contrariul-acordului-pur-simplu-incorecte-15760113, accesat la 03.10.2016.

[55] ***, „UE a înființat o nouă agenție pentru securizarea frontierelor externe şi repatrierea imigranților care nu au primit drept de azil”, în *Mediafax*, 06.10.2016 URL: http://www.mediafax.ro/externe/ue-a-infiintat-o-noua-agentie-pentru-securizarea-frontierelor-externe-si-repatrierea-imigrantilor-care-nu-au-primit-drept-de-azil-15771571, accesat la 06.10.2016.

[56] *Ibidem*.

Pe data de **22 octombrie** declarația premierului Binali Yildirim deținea elementele indicatoare ale unei posibile turnuri: „Turcia a depus eforturi timp de peste o jumătate de secol pentru statutul său de membru UE şi a făcut mai mult decât ar trebui. Acum decizia aparține UE"; acesta adăuga: a „Turcia are mereu alternative, nu lăsați UE să uite acest lucru”.[57]

Pe **04 noiembrie**, în cadrul Uniunii se iau noi măsuri de protecție în fața crizei imigranților,pe fondul semnalelor de fisură a acordului Turcia-UE semnalată de către Hans Peter Doskozil (ministrul Apărării din Austria). Astfel, Austria a mobilizat 60 de cadre militare (neînarmate şi fără atribuții în interceptarea imigranților) în scopul securizării graniței dintre Ungaria şi Serbia[58].

În data de **06 noiembrie** Erdoğan acuza Europa de încurajarea terorismului, printre altele numind Germania „adăpost pentru terorişti”[59]. Aceasta în contextul criticilor UE în urma arestării liderilor politici din Partidul Democratic al Popoarelor (HDP). În replică, la două zile după, pe data de **08 noiembrie**, Michael Roth, ministrul german al Afacerilor Europene, face o serie de afirmații care conduc către deschiderea Germaniei în a oferi azil politic pentru cei persecutați în Turcia[60]. Tensiunea escaladează şi, ca urmare, pe data de **14 noiembrie** preşedintele turc avertiza că, în 2017, s-ar putea organiza un referendum în Turcia ce să vizeze problematica integrării europene şi îndemna Bruxelles-ului să ia o hotărâre în ceea ce priveşte aderarea Turciei[61]. Ca răspuns la această solicitare a Turciei, ministrul german de Externe Frank-Walter Steinmeier, după manifestarea îngrijorării cu privire la acțiunile cu caracter de epurare demarate de guvernarea Turciei după puci, declară (**15 noiembrie**) în ceea ce priveşte subiectul aderării că discuțiile nu ar trebui oprite, însă că Turcia este cea care trebuie să ia o decizie.[62] Cu toate acestea, în data de **22 noiembrie** cele mai importante grupări politice din Parlamentul European cer UE întreruperea negocierilor de aderare a Turciei. Aici putem menționa una dintre declarațiile făcută de către Gianni Pitella: „Turcia condusă de Recep Tayyip Erdoğan se

[57] Raluca Manga, „Premierul turc, Binali Yildirim, avertizează: Uniunea Europeană nu ar trebui să uite că Turcia "are mereu alternative”, în *Mediafax*, 22.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/premierul-turc-binali-yildirim-avertizeaza-uniunea-europeana-nu-ar-trebui-sa-uite-ca-turcia-are-mereu-alternative-15845274, accesat la 22.10.2016.

[58] Mircea Olteanu, „Austria a trimis 60 de militari la granița dintre Ungaria şi Serbia, pentru securizarea frontierei”, în *Mediafax*, 04.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/austria-a-trimis-60-de-militari-la-granita-dintre-ungaria-si-serbia-pentru-securizarea-frontierei-15908978, accesat la 04.11.2016.

[59] Mihai Drăghici, „Preşedintele Turciei Recep Tayyip Erdogan: Europa încurajează terorismul, nu îmi pasă dacă mă numesc dictator”, în *Mediafax*, 06.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/presedintele-turciei-recep-tayyip-erdogan-europa-incurajeaza-terorismul-nu-imi-pasa-daca-ma-numesc-dictator-15918602, accesat la 06.11.2016.

[60] Raluca Manga, „Germania este pregătită să ofere azil politic persoanelor persecutate în Turcia”, în *Mediafax*, 08.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/germania-este-pregatita-sa-ofere-azil-politic-persoanelor-persecutate-in-turcia-15926505, accesat la 08.11.2016.

[61] Mihai Drăghici, „Recep Erdogan a declarat că Turcia ar putea organiza referendum pe tema procesului integrării europene”, în *Mediafax*, 14.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/recep-erdogan-a-declarat-ca-turcia-ar-putea-organiza-referendum-pe-tema-procesului-integrarii-europene-15958595, accesat la 14.11.2016.

[62] Mircea Olteanu, „Steinmeier, ministrul german de Externe, iritat de criticile lui Erdogan, după ce a acuzat Germania de susținerea terorismului”, în *Mediafax*, 15.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/steinmeier-ministrul-german-de-externe-iritat-de-criticile-lui-erdogan-dupa-ce-a-acuzat-germania-de-sustinerea-terorismului-15963188, accesat la 15.11.2016.

îndreaptă din ce în ce mai mult spre un regim autoritarian. Mesajul nostru politic pentru Turcia este că drepturile omului, drepturile civice, valorile democratice nu sunt negociabile dacă vrei să devii membru UE”. [63] Răspunsul la aceste acțiuni nu a întârziat să apară, în **23 noiembrie** Erdoğan susținea că votul Parlamentului European pe subiectul aderării nu are nicio valoare în ochii Turciei, apreciind că aceasta şi-a arătat poziția în direcția protejării valorilor europene, în timp ce s-a arătat nemulțumit total de lipsa susținerii din partea partenerilor occidentali.[64] În **24 noiembrie** Parlamentul European aproba o rezoluție de cerere a înghețării temporare a negocierilor de aderare cu Turcia (până la anularea măsurilor radicale luate în condițiile decretării stării de urgență), totuşi aceasta neavând caracter obligatoriu.[65] De asemenea, surse mass-media consideră că, în condițiile în care state precum Franța şi Germania sunt susținătoare a continuării negocierilor de aderare, e puțin probabil ca rezoluția să fie adoptată[66]. Erdoğan ripostează, afirmând că „lupta (țării sale) pentru stabilitate şi viitor nu va fi întreruptă de ridicatul de mâni (al europarlamentarilor)”.[67] La o zi după aceasta, preşedintele turc amenința că țara sa ar putea deschide frontierele pentru migranții către UE[68]. Reacțiile din partea Europei apar aproape imediat, purtătorul de cuvânt al Angelei Merkel, Ulrike Demmer afirmând: „Acordul în privința imigrației este în interesul tuturor părților; amenințările din nici o parte nu ajută la nimic”[69].

Cu această ocazie Turcia a cerut suplimentarea aproape dublată a asistenței financiare (6 mld. euro) şi eliminarea vizelor pentru cetățenii turci, dintre cele două solicitări doar prima fiind acceptată de UE.[70] În **28 noiembrie** comisarul european din Ungaria, Tibor Navracsics, sublinia cât este de importantă cooperarea cu Turcia, încetarea acesteia putând duce la consecințe serioase mai ales pentru statele din sud-estul Europei.[71] Prin urmare, observând evenimentele şi declarațiile oficialilor din perioada octombrie-noiembrie, se constată o negociere din ce în ce mai dură a Ankarei cu UE.

---

[63] Mihai Drăghici, „Lideri ai grupurilor politice din Parlamentul European: UE trebuie să oprească negocierile de aderare cu Turcia”, în *Mediafax*, 22.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/lideri-ai-grupurilor-politice-din-parlamentul-european-ue-trebuie-sa-opreasca-negocierile-de-aderare-cu-turcia-15994367, accesat la 22.10.2016.

[64] Olimpia Nicolae, „Recep Erdogan: Votul de joi din Parlamentul european în privința aderării Turciei la UE nu are nicio valoare”, în *Mediafax*, 23.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/recep-erdogan-votul-de-joi-din-parlamentul-european-in-privinta-aderarii-turciei-la-ue-nu-are-nicio-valoare-15996139, accesat la 23.10.2016.

[65] Mircea Olteanu, „Parlamentul european cere înghețarea negocierilor pentru aderarea Turciei la Uniunea Europeană”, în *Mediafax*, 24.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/parlamentul-european-cere-inghetarea-negocierilor-pentru-aderarea-turciei-la-uniunea-europeana-16003698, accesat la 24.10.2016.

[66] *Idem*.

[67] *Idem*.

[68] ***, „Erdogan amenință Uniunea Europeană că Turcia ar putea permite imigranților să călătorească spre Europa”, în *Mediafax*, 25.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/erdogan-ameninta-uniunea-europeana-ca-turcia-ar-putea-permite-imigrantilor-sa-calatoreasca-spre-europa-16005723, accesat la 25.10.2016.

[69] Mihai Drăghici, „Germania critică atitudinea lui Recep Erdogan, transmițându-i că "amenințările" nu sunt utile”, în *Mediafax*, 25.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/germania-critica-atitudinea-lui-recep-erdogan-transmitandu-i-ca-amenintarile-nu-sunt-utile-16005976, accesat la 25.10.2016.

[70] *Idem*.

[71] Raluca Manga, „Comisarul european desemnat de Ungaria: „Cooperarea cu Turcia este de importanță capitală pentru Uniunea Europeană”, în *Mediafax*, 28.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/comisarul-european-desemnat-de-ungaria-cooperarea-cu-turcia-este-de-importanta-capitala-pentru-uniunea-europeana-16008509, accesat la 28.10.2016.

Turcia–Rusia

G. Friedman susținea, la doar zece zile după lovitura de stat eşuată, că dacă doborârea avionului rusesc de către turci, dădea speranțe SUA de întărire a relațiilor cu Turcia, în urma puciului speranța s-a diminuat considerabil.[72] Mai mult, analizele realizate în luna iulie arătau că acest incident avea să fi întors în favoarea apropierii de Moscova, prin declarațiile vicepremierului turc ce îl punea în seama celor implicați în tentativa de puci.[73] Lunile octombrie şi noiembrie arată o înclinație a Turciei în direcția cooperării cu Rusia. În data de **10 octombrie** a avut loc o întrevedere între Vladimir Putin şi Recep Erdoğan, în urma căreia aceştia au semnat un acord pentru construirea gazoductului prin Marea Neagra, Turkish Stream, ce va transporta gaz rusesc către Europa, proiect ce va urma să fie inaugurat în 2019.[74] Pe de altă parte, în **18 noiembrie**, Turcia afirma că se află în tratative cu Rusia pentru achiziționarea unui sistem de apărare aeriană S-400 Triumf . Ministrului Apărării Fikri Isik susținea că până la acel moment poziția Rusiei era una pozitivă.[75] În condițiile relațiilor mai tensionate cu Europa, este posibil ca în schimbsă asistăm la o continuare a cooperării inițiate după puci între Rusia şi Turcia.

Turcia în Orientul Mijlociu

Cel puțin pe termen scurt interesele Turciei ar putea fi restrânse la problematica etnicilor Kurzi, dar pe de altă parte ar putea fi extinse prin dorința de a juca rolul de putere regională, contribuind astfel la luptele desfăşurate împotriva grupărilor teroriste, mai ales prin implicarea sa în nordul Siriei şi Irak. Totuşi, aceste acțiuni regionale pot duce la creşterea tensiunilor în relația cu unii actori (ex.: Irakul), dar şi a celor interne, mai ales în sud-estul Turciei - fiind terenul de desfăşurare a nenumărate incidente. Şi Ankara a fost ținta mai multor atentate, din această cauză, pe **18 octombrie** au fost interzise manifestările publice până pe data de 30 noiembrie de teama unor posibile atentate[76].

Lunile octombrie şi noiembrie au fost marcate de o serie de evenimente ce susțin afirmațiile de mai sus. Astfel, În **06 octombrie** sursele mass-media relatează că tribunalul principal din Antalya a fost evacuat, ca urmare a unor amenințări cu bombă.[77] În **07 octombrie** are loc un atac terorist cu lângă aeroportul Atatürk (Istanbul), în apropierea unei secții de poliție,

[72] George Friedman, „George Friedman: The Turkey Coup Dashes the US' Hopes”, interviu pentru *Mauldin Economics*, 25.07.2016, URL: https://www.youtube.com/watch?v=XpeHmhTL1zg, accesat la 17.11.2016.
[73] Mihai Zodian, iulie 2016, *op. cit.*
[74] Mihai Drăghici, „Acord între Rusia şi Turcia pentru construirea gazoductului Turkish Stream, prin Marea Neagră”, în *Mediafax*, 10.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/turcia-va-achizitiona-inca-24-de-avioane-multirol-invizibile-pe-radar-de-tip-lockheed-f-35-15897180, accesat la 10.10.2016.
[75] ***, „Turkey says in talks with Russia on air defense system”, în *Reuters*, 18.11.2016, URL: http://www.reuters.com/article/us-turkey-defence-russia-idUSKBN13D0WQ, accesat la 18.10.2016.
[76] Mircea Olteanu, „Manifestările publice, interzise la Ankara până la 30 noiembrie, de teama unor posibile atentate”, în *Mediafax*, 18.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/turcia-anuleaza-propunerea-de-lege-privind-agresiunile-sexuale-asupra-minorilor-in-urma-protestelor-15991198, accesat la 18.10.2016.
[77] Raluca Manga, „Tribunalul principal din Antalya, evacuat din cauza unei amenințări cu bombă”, în *Mediafax*, 06.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/tribunalul-principal-din-antalya-evacuat-din-cauza-unei-amenintari-cu-bomba-15770568, accesat la 06.10.2016.

soldat cu cinci răniţi, atribuit fie grupării statul islamic (SI), fie PKK[78]. Pe data de **09 octombrie** are loc un nou atentat cu maşină capcană, în faţa unei secţii de poliţie din sud-estul Turciei, în localitatea Durak din provincia Hakkari (la frontiera Turciei cu Irakul şi Iranul – zonă activă a PKK), soldat cu 17 morţi (dintre care nouă militari) şi 27 de răniţi (dintre care 11 militari).[79] În **11 octombrie** a fost asasinat Deryan Aktert, liderul AKP din oraşul Diyarbakir. Cu toate că acest asasinat nu a fost revendicat, autorităţile indică în direcţia PKK. [80] Pe data de **14 octombrie** are loc un atac cu rachete, nesoldat cu victime, în apropierea Antalyei, sursele afirmând că acesta ar fi vizat o companie navală şi că ar putea aparţine fie PKK, fie SI. În urma acestui atac, Turcia a lansat o operaţiune militară în zonă.[81] În **16 octombrie**, acţiunile în care a fost implicată poliţia turcă împotriva SI s-au soldat cu decesul a trei ofiţeri şi rănirea altor opt persoane (inclusiv patru sirieni), ca urmare a unei deflagraţii în Gaziantep (sudul Turciei, în apropiere de frontiera cu Siria)[82] Pe **23 octombrie** o maşină-capcană explodează în provincia Bingol (estul Turciei), provocând moartea unui poliţist şi altor 10 persoane (dintre care şase din forţele de poliţie). Bomba este atribuită militanţilor PKK[83].

De asemenea,în data de **4 noiembrie** un alt atac cu maşină-capcană are loc în apropierea sediului poliţiei din Diyarbakir din sud-estul Turciei (unde mai mulţi lideri politici ai partidului pro-kurd din regiune erau reţinuţi). Opt persoane au decedat şi alte 40 au fost rănite.[84] În 10 **noiembrie** a avut loc un atac cu lansatoare de rachete, în localitatea Mardin (sud-estul Turciei), soldat cu decesul guvernatorului districtual al Derikului, Muhammed Fatih Safiturk, şi rănirea altor două persoane. Atacul a fost revendicat de YPS (aripa tânără a PKK).[85] Pe data de **28**

---

[78] Mihai Drăghici, „Atac terorist lângă Aeroportul Ataturk din Istanbul/ UPDATE: Explozia a fost provocată de un vehicul-capcană, în apropierea unei secţii de poliţie", în *Mediafax*, 07.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/aviatia-turca-a-efectuat-raiduri-aeriene-asupra-unui-oras-sirian-controlat-de-stat-islamic-16006055, accesat la 07.10.2016.

[79] Mihai Drăghici, „Atentat în sud-estul Turciei: Cel puţin 17 morţi, inclusiv nouă militari", în *Mediafax*, 09.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/aviatia-turca-a-efectuat-raiduri-aeriene-asupra-unui-oras-sirian-controlat-de-stat-islamic-16006055, accesat la 09.10.2016.

[80] Raluca Manga, „Un responsabil al Partidului Justiţiei şi Dezvoltării, aflat la putere în Turcia, a fost asasinat", în *Mediafax*, 11.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/un-responsabil-al-partidului-justitiei-si-dezvoltarii-aflat-la-putere-in-turcia-a-fost-asasinat-15792269, accesat la 11.10.2016.

[81] Mihai Drăghici, „Atac cu rachete în apropierea staţiunii turce Antalya, lansat de militanţi rămaşi neidentificaţi dintr-o zonă montană", în *Mediafax*, 14.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/militari-turci-ucisi-in-confruntari-cu-membri-pkk-in-estul-turciei-16008895, accesat la 14.10.2016.

[82] Mircea Olteanu, „Cel puţin trei ofiţeri au murit, iar alte opt persoane au fost rănite, în cursul unui raid al poliţiei în oraşul turc Gaziantep", în *Mediafax*, 16.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/cel-putin-trei-ofiteri-au-murit-iar-alte-opt-persoane-au-fost-ranite-in-cursul-unui-raid-al-politiei-in-orasul-turc-gaziantep-15814701, accesat la 16.10.2016.

[83] ***, „Un mort şi 10 răniţi, după ce o maşină-capcană a explodat în estul Turciei", în *Mediafax*, 23.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/un-mort-si-10-raniti-dupa-ce-o-masina-capcana-a-explodat-in-estul-turciei-15848131, accesat la 23.10.2016.

[84] Olimpia Nicolae, „Opt morţi şi 40 de răniţi, în urma unui atac cu maşină-capcană în sud-estul Turciei", în *Mediafax*, 04.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/opt-morti-si-40-de-raniti-in-urma-unui-atac-cu-masina-capcana-in-sud-estul-turciei-15909279, accesat la 04.11.2016.

[85] Olimpia Nicolae, „Un guvernator districtual a decedat în urma atacului cu lansatoare de rachete din sud-estul Turciei", în *Mediafax*, 11.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/un-guvernator-districtual-a-decedat-in-urma-atacului-cu-lansatoare-de-rachete-din-sud-estul-turciei-15946610, accesat la 11.11.2016.

noiembrie doi militari turci au decedat în urma unor schimburi de focuri cu membrii ai PKK. Sursele relatau că în decurs de o săptămână în jur de 50 militanți ai PKK „au fost uciși sau capturați în operațiuni militare desfășurate în Turcia ... Alte 269 de persoane suspectate că oferă asistență financiară grupului separatist kurd au fost arestate.”[86] Prin urmare putem observa că din perspectiva Turciei ca stat relația conflictuală cu PKK și lupta contra SI produc problematici de securitate internă, fiind afectată mai ales zona de sud-est a țării.

Din perspectiva implicării Turciei în Siria și Irak se pot menționa următoarele evenimente pentru perioada octombrie-noiembrie. Astfel, în **19 octombrie** are loc o discuție între Putin și Erdoğan referitoare la situația din Siria și ofensiva irakiană din Mosul. Potrivit surselor, Erdoğan a fost felicitat de către Putin pentru succesul forțelor turce în ofensiva împotriva SI din nordul Siriei. Pe de altă parte, ambii lideri au ajuns la un consens din perspectiva necesității de încetare a ostilităților în Alep și de suport umanitar al populației. În ceea ce privește intervențiile în Mosul, acestea sunt sub semnul tensiunilor dintre Irak și Turcia, Ankarei implicându-se chiar în condițiile unor obiecții majore ale Bagdadului.[87]

În noiembrie, observăm interesul Turciei de implicare mai ales în Siria, ceea ce duce în anumite momente la accentuarea opoziției dintre turci și alte forțe implicate în lupta anti-teroristă din Siria (grupările de rebeli și kurzii, susținuți de coaliția coordonată de SUA). Astfel, în **4 noiembrie** surse ale mass-media făceau publică poziția alianței rebelilor și kurzilor din Siria cu privire la implicarea Turciei în ofensiva ce urma să se lanseze pentru eliberarea orașului Raqqa.Aceștia respingeau categoric participarea Turciei și afirmau că „va fi o campanie condusă de Forțele Democratice Siriene (SDF) pentru eliberarea orașului[88]. Pe data de **26 noiembrie** Turcia efectua raiduri aeriene asupra orașului sirian Al-Bab controlat de SI), ca urmare a uciderii a patru militari turci în acea regiune în zilele anterioare (Ankara considera că trei dintre acești au decedat în urma unui raid al aviației siriene, în timp ce un al patrulea în urma confruntărilor cu SI).[89] La o zi,a avut loc un atac sinucigaș în orașul Al-Rai din nordul Siriei (la distanță mică de orașul Kilis, unde rebelii au preluat controlul începând cu luna august, susținuți de către turci), soldat cu 12 răniți (o parte semnificativă fiind copii). Armata turcă susținea existența unor

[86] Mihai Drăghici, „Militari turci, uciși în confruntări cu membri PKK, în estul Turciei”, în *Mediafax*, 28.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/militari-turci-ucisi-in-confruntari-cu-membri-pkk-in-estul-turciei-16008895, accesat la 28.11.2016.

[87] Mircea Olteanu, „Discuție între Erdogan și Putin pe tema situației din Siria și a ofensivei irakiene asupra Mosulului”, în *Mediafax*, 19.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/discutie-intre-erdogan-si-putin-pe-tema-situatiei-din-siria-si-a-ofensivei-irakiene-asupra-mosulului-15827518, accesat la 19.10.2016.

[88] Mircea Olteanu, „Rebelii și kurzii din Siria resping ideea participării Turciei la eliberarea orașului sirian Raqqa”, în *Mediafax*, 04.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/rebelii-si-kurzii-din-siria-resping-ideea-participarii-turciei-la-eliberarea-orasului-sirian-raqqa-15906747, accesat la 04.11.2016.

[89] Raluca Manga, „Aviația turcă a efectuat raiduri aeriene asupra unui oraș sirian controlat de Stat Islamic”, în *Mediafax*, 26.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/aviatia-turca-a-efectuat-raiduri-aeriene-asupra-unui-oras-sirian-controlat-de-stat-islamic-16006055, accesat la 26.11.2016.

incidente precedente acestuia: lansarea de către militanții SI a unei rachete în zona Haliliye, unde 22 de sirieni (din rândul rebelilor) au fost expuşi unor atacuri cu gaze toxice.[90]

În ceea ce priveşte Irakul, observăm că la data de 1 octombrie Parlamentul Turciei vota extinderea cu un an a mandatului militar în Siria şi Irak.[91] Replica nu întârzie să apară, astfel încât,Irakul, la rândul său, vota în Parlament, pe **4 octombrie**, o rezoluție de denunțare a prezenței Turciei din nordul Irakului.[92] La data de **5 octombrie** Irakul avertiza că prezența Turciei în nordul statului poate declanşa un război regional. Premierul Irakului,Haider al-Abadi, afirma că„am cerut părți turce, şi nu doar o dată, să nu intervină în treburile interne irakiene şi mă tem că aventura turcă ar putea să se transforme într-un război regional", completând „conduita conducerii turce este inacceptabilă şi nu vrem să ajungem la o confruntare militară cu Turcia".[93] Irakul considera prezența armatei turce ca o prezență nedorită, ca pe o „forță de ocupație", o încălcare a suveranității sale.[94] Ca răspuns,premierul adjunct al Turciei, Numan Kurtulmus, afirma că intervențiile în Siria şi Irak „nu reprezintă o invazie"[95], ci o măsură de precauție, accentuând că aceasta este atât în beneficiul Turciei, cât şi al Irakului,în vederea scăderii nivelului tensiunilor în regiune.[96]

Ca formă de protest la rezoluția parlamentară a Irakului, Ankara convoca ambasadorul irakian, prin Ministerul de Externe comunicându-se că„Turcia a suferit timp îndelungat din cauza amenințărilor teroriste apărute ca urmare a instabilității din Irak şi a susținut cu fermitate securitatea, stabilitatea şi integritatea teritorială a Irakului"[97]. În luna noiembrie, prezența Turciei în Irak este continuată. La data de **1 noiembrie** armata turcă a început mobilizarea de tancuri şi alte vehicule blindate în apropierea graniței cu Irakul (în Silopi din provincia Sirnak), iar liderul de la Ankara avertiza că va spori prezența în această zonă. Surse mass-media consideră că aceasta se întâmpla în contextul „ofensivei militare care se desfăşoară asupra oraşului irakian Mosul, ocupat de rețeaua teroristă stat islamic."[98]

---

[90] Olimpia Nicolae, „Cel puțin 12 răniți, în urma unui atac sinucigaş al SI, în nordul Siriei", în *Mediafax*, 27.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/cel-putin-12-raniti-in-urma-unui-atac-sinucigas-al-si-in-nordul-siriei-16007316, accesat la 27.11.2016.
[91] ***, „Turkish Parliament extends military mandate in Syria and Iraq by one yeaR", în *Daily Sabah*, URL: http://www.dailysabah.com/legislation/2016/10/01/turkish-parliament-extends-military-mandate-in-syria-iraq-by-one-year, accesat la 01.10.2016.
[92] Mircea Olteanu, „Bagdadul avertizează că prezența trupelor turce în nordul Irakului poate cauza un război regional", în *Mediafax*, 05.10.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/turcia-mobilizeaza-armata-la-granita-irakiana-15893840, accesat la 05.10.2016.
[93] *Idem*.
[94] *Idem*.
[95] Mircea Olteanu, *Mediafax*, 05.10.2016, *op. cit.*
[96] ***, „Iraq-Turkey tension rises amid battle for Mosul", în *Aljazeera*, 03.11.2016, URL: http://www.aljazeera.com/news/2016/11/iraq-turkey-tension-rises-battle-mosul-161102062236590.html, accesat la 03.11.2016.
[97] Mircea Olteanu, *Mediafax*, 05.10.2016, *op. cit.*
[98] Mihai Drăghici, „Turcia mobilizează armata la granița irakiană", în *Mediafax*, 01.11.2016, URL: http://www.mediafax.ro/externe/turcia-mobilizeaza-armata-la-granita-irakiana-15893840, accesat la 01.11.2016.

Prin urmare, analiza realizată pentru lunile octombrie şi noiembrie arată faptul că tendinţele posibile sunt în direcţia menţinerii prezenţei Turciei în Siria şi Irak, iar aceasta este posibil să continue să fie un motiv de tensiune între Turcia şi Irak, dar şi între Turcia şi grupuri locale cu interese divergente (ex.: problematica kurdă).

Conchidem, prin a afirma că analiza situaţiei Turciei din perioada octombrie-noiembrie ne arată un stat ce experimentează o consolidare a turnurii formei regimului de guvernare şi un actor conştient de statutul de putere regională şi partener internaţional. Din perspectivă geopolitică, câteva tendinţe majore reies pentru lunile supuse observaţiei: tensionarea relaţiilor cu Uniunea Europeană, o continuare a apropierii de Federaţia Rusă şi dorinţa de implicare în regiune în lupta contra SI, implicare generatoare de tensiuni cu Irakul. Pe termen scurt, preconizăm că situaţia internă a Turciei va continua aceleaşi tendinţe manifestate în perioada iulie-noiembrie, iar din perspectiva politicii externe este de urmărit cum va evolua relaţia cu noua Administraţie de la Washington şi dacă această evoluţie va avea impact în detensionarea relaţiilor cu Uniunea Europeană. în aceeaşi măsură, este de urmărit dacă se vor consolida şi relaţiile cu Federaţia Rusă, precum şi dinamicile regionale în relaţie cu Siria şi Irak.

CAPITOLUL 3. SIRIA

Elemente de complexitate ale crizei siriene

Dr. Mirela ATANASIU

Dinamicile geopolitice ce au caracterizat întregul Orient Mijlociu la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea au fost strâns legate de proiectele marilor puteri europene care urmăreau să controleze, direct sau indirect, provinciilor orientale, la acel moment fragmentate. Astfel, după finalizarea a aproximativ 400 de ani de domnie otomană, puterile europene au exploatat slăbiciunea cauzată de inexistența unei unități politico-militare între popoarele ce conviețuiau pe fostele teritorii otomane şi au ocupat diferite spații în funcție de interesele proprii deținute în regiune, atingându-şi un deziderat mai vechi, acela de a deveni puteri coloniale. Chestiunea Orientală a reprezentat tocmai această proiecție extra-europeană a unor rivalități intra-europene, iar destinul rămăşițelor Imperiului Otoman şi a teritoriilor sale a fost consecință directă a ambițiilor expansioniste ruseşti, franceze sau britanice[99].De altfel, aşa cum vom arăta în cele ce urmează, formarea statului sirian modern,ca şi al altor state ale regiunii, a fost în mod aproape exclusiv rezultatul acestor dinamici externe ale politicii expansioniste europene proiectate în spațiul oriental.

Complexitatea crizei siriene îşi are rădăcinile tocmai în istoria zbuciumată a încercărilor regionale de reconfigurare statală după destrămarea Imperiului Otoman şi a implicării externe a coloniştilor europeni care au dus la formarea statului sirian pe premise oarecum forțate, artificiale, principalul scop al puterii franceze fiind interesul propriu, respectiv dominația şi exploatarea economică a acestui teritoriu, şi nu interesul poporului sirian. Mai mult, actul formării statului sirian în sine a fost considerat de către Franța ca fiind o oportunitate de a-şi întări autoritatea asupra teritoriului colonizat.

În acest context, frontierele statului sirian au fost trasate de coloniştii francezi plecându-se de la premisa identificată în cartea istoricului orientalist Henri Lammens care susținea că „Siria a fost întotdeauna un teritoriu unit şi definit, cu granițe naturale în interiorul cărora s-a format națiunea siriană, care nu a fost niciodată arabă, musulmană sau creştină, ci siriană”[100]. Premisa lui Lammens a fost ulterior contrazisă de alți autori care considerau că tocmai constituirea statului sirian sub oblăduirea franceză „fără a se ține cont de istoria națională, caracteristicile geografice sau opinia populațiilor autohtone”[101], pe un teritoriu locuit de etnici care nu aveau multe lucruri în comun (kurzi la nord, musulmani sunniți în centru şi şiiți la sud,

---

[99] M. S. Anderson, *The Eastern Question, 1774-1923: A Study in International Relations*, Macmillan, 1966.
[100] Henri Lammens, *La Syrie, Precis Historique*, Premier Volume, Imprimerie Catolique, Beyrouth, 1921, pp. 13-14.
[101] Michael Rank, *De la Mahomed la Burj Khalifa: un Curs Intensiv de 2000 de Ani de Istorie a Orientului Mijlociu*, Babelcube Books, 2014.

dar şi reprezentanţi ai altor religii împrăştiaţi pe întreg teritoriul statului nou creat în 1920[102]) a semănat germenii conflictului în Siria.

Scenariile externe, produse de mediile colonialiste europene dublate, de la sfârşitul secolului al XIX-lea, de emergența unor proiecte autohtone influențate tot mai mult de ideologiile şi modelele politice naționaliste occidentale au dus la intensificarea gradului de complexitate geopolitică a regiunii Orientului Mijlociu, implicit a Siriei moderne. Istoria colonialistă comună au dus la existența unei caracteristici rezistente în timp şi specifică tuturor statelor post-coloniale din regiunea Orientul Mijlociu şi Africa de Nord, şi anume aceea a remanenței unei structuri politice de tip colonial condusă de reprezentanți militari pe fondul tendinței de inoculare a unor construcții sociale occidentale care le imită pe cele specifice sistemelor democratice. Aceste construcții occidentale s-au dovedit în cele mai multe cazuri inadecvate pentru cultura şi modul de viață al populației regiunii fapt reliefat prin mişcările oponente. Acestea subzistă şi în prezent în diferite stadii de dezvoltare în lumea musulmană (liberalism, piață liberă, secularism etc.).

Această realitate politică şi economică a dus la constituirea graduală a unei ciclicități manifestată prin organizarea unei multitudini de lovituri de stat (Siria reprezintă unul dintre statele cele mai afectate de acest tip de acțiune – a se vedea Tabelul nr. 1) cauzate de încercările succesive de instaurare a unor regimuri democratice sau de eliminare a lor şi instaurarea altora autoritare, sau chiar de înlocuire a regimurilor autoritare cu altele de aceeaşi factură, din dorința de a realiza uniuni cu unele state din zonă (Egipt, Irak) sau de a limita astfel de tendințe unioniste[103], de cele mai multe ori cu utilizarea unei doze majore de violență.

Nr. crt.	Lovituri de stat[104]	Tipul de regim impus
1	29 martie 1949 - Husni al-Za'im[105] împotriva regimului lui Shukri al-Quwatli[106]	Democrație parlamentară înlocuită de un regim autoritar de tip militar
2	14 august 1949 - Sami al-Hinnawi[107] împotriva regimului lui Husni al-Za'im	Regim autoritar de tip militar înlocuit de altul asemenea
3	3 decembrie 1951 - Adib Shishakli[108] împotriva regimului lui Hashim al-Atassi	Regim prezidențial secular înlocuit de un regim autoritar
4	25 februarie 1954 - Maamun al-Kuzbari[109] împotriva regimului lui Adib Shishakli	Regim autoritar înlocuit de un regim secular

[102] Moshe Gammer (ed.), *Community, Identity and the State. Comparing Africa, Eurasia, Latin America and the Middle East*, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York, 2004, p. 91.
[103] ***, „Aleppo violence highlights Baath regime's vulnerability", în *Gulf News Syria*, 29 noiembrie 2016, URL: http://gulfnews.com/news/mena/syria/aleppo-violence-highlights-baath-regime-s-vulnerability-1.1021947?page=syria+, accesat la 29.11.2016.
[104] ***, „List of coups d'état and coup attempts by country. Syria", în *MilitaryWikia*, URL: http://military.wikia.com/wiki/List_of_coups_d%27%C3%A9tat_and_coup_attempts_by_country, accesat la 29.11.2016.
[105] *Husni al-Za'im*, URL: http://military.wikia.com/wiki/Husni_al-Za%27im , accesat la 29.11.2016.
[106] Sami Moubayed, „The History of Political and Militant Islam in Syria", în *Terrorism Monitor*, Volume: 3 Issue: 16, 15 august 2005, URL: https://jamestown.org/program/the-history-of-political-and-militant-islam-in-syria/, accesat la 28.11.2016.
[107] *Sami al-Hinnawi*, URL: http://military.wikia.com/wiki/Sami_al-Hinnawi, accesat la 29.11.2016.
[108] Christopher Solomon, „Remember Syria's Adib Shishakli" în Syria Comment, 27 septembrie 2016, URL: http://www.joshualandis.com/blog/24236-2/, accesat la 28.11.2016.
[109] ***, „Index Kl-Ky", în *Rulers*, URL: https://www.rulers.org/indexk3.html, accesat la 28.11.2016.

5	29 septembrie 1961 - Haydar al-Kuzbari şi alții împotriva regimului lui Gamal Abdel Nasser[110]	Regim secular egiptean înlocuit de unul totalitar
6	8 martie 1963 - Lu'ayy al-Atasi[111] împotriva regimului lui Nazim al-Kudsi[112]	Regim autoritar militar înlocuit de un regim autoritar
7	21–23 februarie 1966 - Salah Jadid împotriva regimului lui Amin Hafiz[113]	Regim autoritar militar înlocuit de un regim civil autoritar
8	13 noiembrie 1970 - Hafez al-Assad[114] împotriva regimului lui Salah Jadid[115]	Regim civil autoritar înlocuit de alt regim autoritar

Tabelul nr. 1 – Ciclicitatea regimurilor politice şi a loviturilor de stat

O serie de autori văd colonizarea ca fiind principalul precursor al conflictelor actuale[116] din întreaga regiune MENA, nu numai din Siria, tocmai datorită faptului că aceste state au fost create între granițe care nu corespundeau voinței naționale comune a unor popoare. Mai mult, într-o carte editată de istoricul Moshe Gammer se remarcă faptul că „în istoria siriană a existat permanent o dispută între adepții „Sirianismului" şi cei ai „Arabismului"[117], deşi „s-a demonstrat ulterior că nici pan-Sirianismul şi nici pan-Arabismul nu au fost concepte suficient de puternice pentru a susține ideea unei identități siriene unice şi a legitima existența statului sirian pe întinderea sa teritorială"[118]. Această identitate unică siriană nu a existat când Marea Sirie[119] post-otomană se întindea cuprinzând teritoriul actualelor state Siria, Liban, Iordania şi Israel, dar nu există nici în prezent la momentul la care teritoriul său este mult mai restrâns, constanta sa fiind diversitatea culturală şi religioasă, de fapt fragmentarea sa, care de cele mai multe ori a stârnit animozități în interiorul statului sirian modern. De altfel, conflictualitatea manifestată permanent pe acest teritoriu între facțiunile religioase islamice (sunniți şi şiiți, în special), de la înființarea statului sirian şi până în prezent, denotă faptul că acea primă ipoteză a lui Lammens, care vedea Siria ca fiind un teritoriu unit şi definit, în interiorul căruia s-a format națiunea siriană (care nu ar fi arabă, musulmană sau creştină), a plecat de la o percepție eronată a realității sociale, etno-religioase siriene.

---

110 ***, „Nasser, Gamal Abdel", în *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Thomson Gale, 2008, URL: http://www.encyclopedia.com/people/history/egyptian-history-biographies/gamal-abdal-nasser, accesat la 28.11.2016.
111 Ziyad al-Harriri (apud: Zissar, Eyal), „Bashar al-Asad and his regime-Between Continuity and Change", în *L'Orient*, Vol. 45, (June 2004), pp. 239-256, URL: https://www.smashwords.com/extreader/read/128202/36/steel-silk-men-and-women-who-shaped-syria-1900-2000, accesat la 28.11.2016.
112 ***, *Nazim al-Kudsi, president of Syria*, în Encyclopaedia Britannica, URL: https://www.britannica.com/biography/Nazim-al-Kudsi, accesat la 29.11.2016.
113 Steven Heydemann, *Authoritarianism in Syria: Institutions and Social Conflict, 1946-1970*, Cornell University Press, 1999, p. 203.
114 ***, „Syria. The Price of Dissent" în *Human Right Watch*, vol. 7, nr. 4, iulie 1995, URL: https://www.hrw.org/reports/1995/Syria.htm, accesat la 24.11.2016.
115 Ibrahim Halawi, „In memory of a dictator: Hafez al-Assad's political legacy", 10 iunie 2015, URL: https://www.alaraby.co.uk/english/politics/2015/6/11/in-memory-of-a-dictator-hafez-al-assads-political-legacy, accesat la 26.11.2016.
116 De exemplu: John L. Esposito (ed.), The Oxford History of Islam, Oxford University Press, 1999; Andrew R. Smith, Radical Conflict: Essays on Violence, Intractability, and Communication, Lexington Books, 2016; Matthew W. Seeger, Claudia Auer, The Handbook of International Crisis Communication Research, Wiley Blackwell, UK, 2016; S.V.R. Nasr, „European Colonialism and the Emergence of Modern Muslim States", in Oxford Islamic Studies Online, 2016.
117 *Ibidem*, p. 92.
118 *Idem.*
119 ***, „History of Syria", în *One World Nations Online*, URL: http://www.nationsonline.org/oneworld/History/Syria-history.htm, accesat la 30.11.2016.

În schimb, ideologia politică bazată pe religia Islamului (Islamismul) a jucat un rol major în configurările statelor regiunii MENA, inclusiv a Siriei, încă din perioada luptelor de eliberare din puterea colonialiştilor. În acest context, liderii islamici au generat mişcări anti-colonialiste masive care continuă şi astăzi să fie relevante, într-o formă mai acută chiar, reprezentată de paradigma islamistă, folosind ca instrument aşa-numitul „război sfânt" (Jihad), conturat ca o luptă împotriva imperialismului modern. Şi în prezent religia joacă un rol important în conflictul în desfăşurare, deşi conflictul nu este considerat a fi unul religios în fundamentul său. Cel mai mare grup religios din Siria este reprezentat de musulmanii sunniți, dintre care aproximativ 80% sunt nativi arabi sirieni, restul fiind kurzi, turkmeni, cerchezi şi palestinieni[120]. În Constituția din 1973 a statului sirian se arăta că „Islamul este religia oficială a preşedintelui şi a republicii, şi că legislația va fi reglementată de legea islamică"[121]. Până în prezent, deşi s-au mai făcut o serie de modificări ale legii fundamentale a statului sirian, Islamul a rămas religie de stat.

Ajungând la momentul actual, în cei peste 5 ani de desfăşurare, problema siriană s-a dezvoltat sub imboldul *Primăverii Arabe* şi a fost exacerbată ca urmare a intervenției internaționale, dintr-o criză internă în cel mai complex conflict armat internaționalizat al momentului.

Criza s-a complexificat cu paşi repezi pe fondul situației deja vulnerabilizate de disputele interne pentru putere şi a capacității limitate de guvernare ce a dus la slăbirea statală a Siriei. De altfel, în 2015 statul sirian a intrat în rândul statelor eşuate[122] ale căror autorități centrale nu mai dețin un control integral şi eficient asupra teritoriilor naționale. Acest fapt este reliefat de înrăutățirea critică a indicatorilor politici, sociali şi economici luați în calcul în procesul realizării *Indexului Fragilității Statale,* de către Fondul pentru Pace al SUA (figura nr. 1).

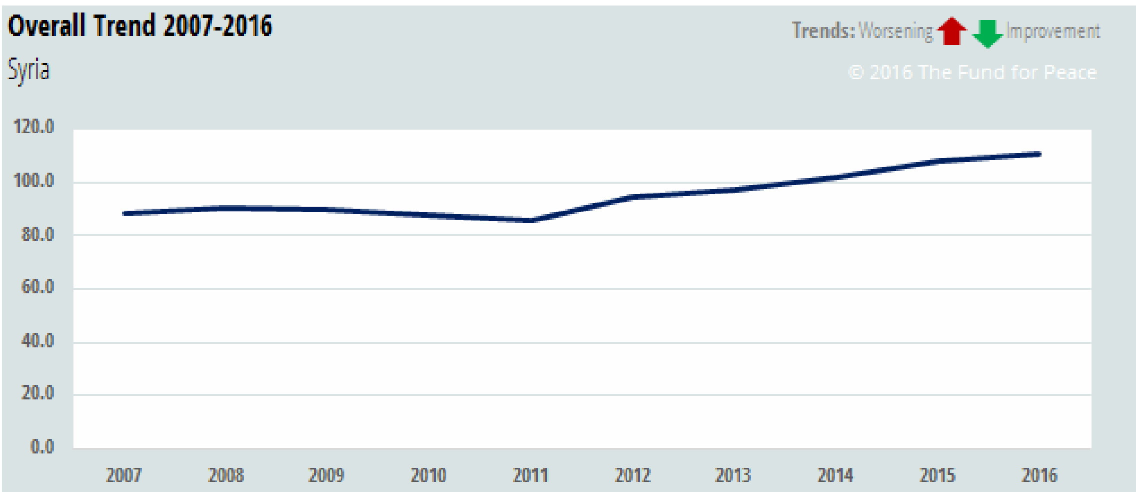

Figura nr. 1 – Tendința de fragilizare statală a Siriei[123]

[120] ***, *Islam*, URL: http://countrystudies.us/syria/31.htm, accesat la 30.11.2016.
[121] ***, *Constitutional history of Syria*, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), 2016, URL: http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-syria, accesat la 29.11.2016.
[122] *Fragile States Index 2015*, The Fund for Peace, Washington DC, USA, p. 11, URL: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/fragilestatesindex-2015.pdf, accesat la 30.11.2016.
[123] ***, *Syria in 2016*, Fund for Peace, URL: http://fsi.fundforpeace.org/2016-syria, accesat la 30.11.2016.

În acest context, instabilitatea politică, militară, economică şi socială prezintă provocări semnificative pentru populația vulnerabilă şi afectată de războiul civil sirian. Condițiile umanitare din Siria continuă să se deterioreze datorită conflictului prelungit ce generează insecuritate şi determină deplasarea internă sau externă a populației din regiunile afectate. Aşadar, complexitatea crizei siriene este determinată şi de grava criză umanitară generată pe teritoriul său şi considerată a fi cea mai acută de după cel de-al Doilea Război Mondial.

În sprijinul acestei afirmații, prezentăm date provenite din diverse surse care susțin că în Siria au murit aproape 1 sfert de milion de oameni[124] şi pe teritoriul sirian există un număr de 6,6 milioane persoane strămutate intern[125], din care 4,6 milioane în zone greu accesibile[126]adăugați celor aproximativ 4,8 milioane refugiați înregistrați în septembrie 2016[127]. În momentul de față în Siria se înregistrează un declin al populației de 9,73%[128], situându-se pe locul 1 în lume. De altfel, afluxul de imigranți legali şi ilegali care părăsesc țările din regiunea Orientul Mijlociu şi Africa de Nord, în special din Siria şi Irak, amenință să copleşească inclusiv statele europene şi capacitatea lor de gestionare a acestui fenomenului demografic. Astfel, din 2015, Europa a început a fi contaminată de haosul indus din această regiune, în special sub forma a mai mult de un milion de solicitanți de azil. În plus, există surse care previzionau în 2015 că, până la sfârşitul anului 2017, aproximativ 3 milioane de refugiați şi imigranți pot ajunge în Europa[129].

Situația complexă de urgență a crizei siriene a fost acutizată de implicarea unei serii importante de actori statali şi suprastatali internaționali, inclusiv europeni. Leit-motivele intervenției lor constituindu-le atât potențialul crizei de a le afecta interesele în regiune, cât şi prezervarea securității regionale şi internaționale pe ansamblu. De altfel, diferitele categorii de actori statali şi nonstatali naționali şi internaționali implicați în conflictul sirian sunt organizați în *parti-pris*-uri ce luptă pentru şi împotriva menținerii guvernului lui Bashar al-Assad.

Pentru menținerea la putere a preşedintelui Bashar al-Assad luptă forțele guvernamentale ale regimului sprijinite de Federația Rusă şi Iran şi grupuri armate afiliate regimului (din Siria: Forțele Armate Siriene, Forța al-Quds, Forțele de Apărare Națională şi Grupuri Paramilitare

---

124 *Idem*.

125 ***, *Syria. Trapped in the country, and out of the picture*, Grid 2016, p. 2, URL: http://www.internal-displacement.org/globalreport2016/, accesat la 10.09.2016.

126 ***, *Syria crisis*, Echo Factsheet, European Commission, Humanitarian Aid and Civil Protection, URL: https://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/syria_en.pdf, accesat la 31.10.2016.

127 ***, *Syria Regional Refugee Response*, 18 septembrie 2016, URL: http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php, accesat la 23.09.2016.

128 ***, *Countries with the Biggest Population Decline*, 14 iunie 2016, URL: http://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-biggest-population-decline.html, accesat la 30.10.2016.

129 Krishnadev Calamur, *The Economic Impact of the European Refugee Crisis*, 5 noiembrie 2015, URL: http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/11/economic-impact-european-refugee-crisis/414364, accesat la 15.11.2016.

Afiliate; din Iran[130]: Miliţia Basij şi Hezbollah).

Pentru îndepărtarea regimului Assad de la putere luptă trei categorii de forţe rebele (moderaţi, intermediari şi extremişti)[131]şi grupuri armate afiliate acestora. Aceştia sunt în parte islamici sunniţi, forţe secularisté, kurzi şi alte miliţii.

Avem astfel forţe moderate pro-democrate: Armata Liberă Siriană, unităţi de protecţie populară şi aliaţii lor, sprijinite de coaliţia SUA la a căror raiduri aeriene au participat Arabia Saudită, Qatar, Bahrein, Emiratele Arabe Unite, Turcia, Regatul Unit al Marii Britanii, Franţa Australia, Belgia, Canada, Danemarca, Iordania, Olanda.

Forţe intermediare care afirmă în prezent tendinţe pro-hegemonie islamistă[132]: Frontul Islamic şi Jabhat Fatah al-Sham. Dintre acestea, cea de-a doua, redenumită din fosta organizaţie Jabhat Al-Nusra scoasă în februarie 2016 din lista organizaţiilor teroriste, anunţa în iulie acelaşi an că a rupt legăturile cu Al-Qaeda[133], arăta că poate schimba în orice moment părţile putând deveni, în funcţie de interese şi evoluţia conflictului sirian, moderată sau extremistă, scenariu ce nu trebuie exclus pentru nicio organizaţie cu baze islamice din regiune.

Acelaşi scop de îndepărtare a regimului lui Assad este afirmat şi de gruparea teroristă Stat Islamic, militând pentru crearea unui califat islamic, pe teritoriile statelor locuite de musulmani în care să prevaleze islamul, respectiv supunerea[134] faţă de legea *Sharia*. Turnura ideologică a acestei organizaţii teroriste complică şi mai mult situaţia conflictuală actuală în Siria şi face din ISIL principalul inamic atât al guvernului lui Bashar al-Assad, cât şi al rebelilor[135]. Aceasta în contextul în care, în ultimii ani, liderii islamişti ai acestei grupări şi-au redefinit natura politică pretinzând controlul asupra statelor musulmane şi folosesc mijloacele din cele mai violente neacceptate de dreptul internaţional, precum crima împotriva umanităţii şi terorismul.

În ce priveşte evoluţia actorilor în teatrul de operaţii sirian pentru perioada analizată, regimul sirian de la putere debuta în forţă. Astfel, la **9 octombrie 2016**, Armata Siriană Arabă (ASA) sprijinită de al Quds şi un contingent de luptători irakieni a organizat o ofensivă asupra

---

130 Scopul acestor organizaţii este de obţinere a hegemoniei regionale iraniene deşi luptă de partea regimului sirian la putere. A se vedea: Elliot Friedland, *Who's Who in the Syrian Civil War*, Clarion Project, 2014, p. 5 şi 7, URL: http://www.clarionproject.org/sites/default/files/Clarion%20Project%20Syrian%20Civil%20War%20Factsheet.pdf, accesat la 02.11.2016.

131 Nadine Froehlich, Syria's rebels! Introducing the moderate, the sandwiched and the extreme, 27 octombrie 2016, URL: https://iblogilations.wordpress.com/2016/10/27/syrias-rebels-introducing-the-moderate-the-sandwiched-and-the-extreme, accesat la 31.10.2016.

132 Deşi scopul imediat îl constituie eliminarea regimului de la putere, scopul final al implicării în conflict îl constituie crearea unui Stat Islamic.

133 ***, „Siria: Frontul al-Nusra anunţă ruptura de Al-Qaida şi schimbarea denumirii, devenind Jabhat Fatah al-Sham", în *Agerpres*, 28 iulie 2016, URL: http://www.agerpres.ro/externe/2016/07/28/siria-frontul-al-nusra-anunta-ruptura-de-al-qaida-si-schimbarea-denumirii-devenind-jabhat-fatah-al-sham-19-54-57, accesat la 31.10.2016.

134 Bassam Darwich, *Islam & Peace*, URL: http://www.answering-islam.org/Hoaxes/salamislam.html, accesat la 29.09.2016.

135 ***, „What's happening in Syria?", în *BBC News*, 21 septembrie 2016, URL: http://www.bbc.co.uk/newsround/16979186, accesat la 31.10.2016.

forțelor rebelilor capturând 15-20%din teritoriul din Aleppo[136]. În ziua imediat următoare, forțele rebele au împins înapoi unitățile ASA în districtele Bustan Al Basha şi Sheikh Sa-ed situate în partea de est a oraşului[137]. După aproximativ o lună, forțele armate siriene recucereau de la rebeli Soran, districtul industrial Minyan în estul oraşului Aleppo, recapturând tot teritoriul pierdut în dispută militară din ultimele săptămâni în favoarea rebelilor[138]. Mai mult, în urma unui atac desfăşurat de armata aeriană siriană, în regiunea Homs au fost ucişi 5 insurgenți de rang înalt[139].

În **16 octombrie** 2016, postul BBC anunța că forțele turce sprijinite de rebeli au capturat oraşul Dabiq de la gruparea teroristă Stat Islamic[140]. După două zile, Forțele Aeriene Ruse şi Guvernul sirian au încetat loviturile asupra unor ținte ale rebelilor în regiunile Aleppo, Damasc, Hama şi Latakia, în conformitate cu acordul unilateral de încetarea focului de 8 ore, dar Jabhat al-Nusra sprijiniți de coaliția anti-ISIL, care operează în interiorul şi în afara oraşului Aleppo, nu au participat la această pauză umanitară anunțată de către militarii sirieni şi ruşi[141]. Mai mult, Moscova a învinovățit Belgia că, în urma loviturilor efectuate de aviația acesteia, dintr-o eroare, au fost ucişi 6 civili, autoritățile belgiene negând acuzațiile[142].

La **28 octombrie** 2016, după săptămâni de pregătire, facțiunile aliate, sub stindardul „Jabhat Fatah al-Sham", au lansat asediul asupra estului oraşului Aleppo. O forță de aproximativ 6500 de oameni[143], aparținând Jabhat Fatah al-Sham, Aish al-Mujahideen, Fastaqim Kama Umirt, Faylaq al-Sham, Ajnad al-Sham, Ahrar al-Sham şi Frontului Islamic[144] şi sprijinită de zeci de vehicule blindate grele au lansat o ofensivă la scară largă împotriva forțelor guvernamentale siriene care controlau periferiile oraşului Aleppo. În cele din urmă, forțele rebele au capturat suburbiile Al-Assad şi au distrus prima linie de apărare a forțelor pro-guvernamentale

---

[136] ***, *Syrian Army Tightens Grip on East Aleppo*, 9 octombrie 2016, URL: http://www.insidesourcenews.com/single-post/2016/10/09/Syrian-Army-Tightens-Grip-on-East-Aleppo, accesat la 06.12.2016.

[137] ***, *Rebels Fight Back In Aleppo City*, 10 octombrie 2016, URL: http://www.insidesourcenews.com/single-post/2016/10/10/Rebels-Fight-Back-In-Aleppo-City, accesat la 06.12.2016.

[138] ***, *Syrian troops reverse rebel advance west of Aleppo*, *Associated Press*, 12 noiembrie 2016, URL: http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3929668/Syrian-troops-reverse-rebel-advance-west-Aleppo.html, accesat la 06.12.2016.

[139] Izat Charkatli, *Syrian Air Force strikes top-ranking Ahrar Al-Sham meeting in Homs*, 27 noiembrie 2016, URL: https://www.almasdarnews.com/article/syrian-air-force-strikes-top-ranking-ahrar-al-sham-meeting-homs, accesat la 06.12.2016.

[140] ***, „Syria conflict: IS 'ousted from symbolic town of Dabiq'", în *BBC News*, 16 octombrie 2016, URL: http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37670998, accesat la 06.12.2016.

[141] Lisa Barrington, „Air strikes, fighting break Russian-declared ceasefire in Syria's Aleppo", în *Reuters*, 20 octombrie 2016, URL: http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-aleppo-idUSKCN12M043, accesat la 06.12.2016.

[142] ***, „Russia summons Belgian envoy in row over Syria air strike", în *Reuters*, 21 octombrie 2016, URL: http://uk.reuters.com/article/uk-russia-belgium-diplomacy-idUKKCN12L0RR?il=0, accesat la 06.12.2016.

[143] ***, *Battle for Aleppo Summary: Day 1*, 29 octombrie 2016, URL: http://www.insidesourcenews.com/single-post/2016/10/29/Battle-for-Aleppo-Summary-Day-1, accesat la 06.12.2016.

[144] ***, *Syrian War Report – October 28, 2016: Militants Make Do-Or-Die Attempt to Break Aleppo Siege*, 28 octombrie 2016, URL: https://southfront.org/syrian-war-report-october-28-2016-militants-make-do-or-die-attempt-to-break-aleppo-siege, accesat la 06.12.2016.

din baza de artilerie al-Zahra situată la vest de Allepo[145]. Acțiunile aliate nu par a avea succes foarte mare, în schimb Observatorul Sirian pentru Drepturile Omului prezintă faptul că aproximativ 310 de civili, inclusiv cel puțin 162 de copii şi femei au fost ucişi de bombardamentele masive asupra Idlib începând cu **20 noiembrie** 2016, până la sfârşitul lunii, timp ce alte 1.000 de persoane au fost rănite[146].

În lunile octombrie-noiembrie 2016, analiza relațiilor dintre principalii actori implicați în teatrul de operații sirian arată că cea mai importantă schimbare a avut loc între Federația Rusă şi Turcia. Astfel, la nivel diplomatic se observă o tendință de detensionare a cadrului relațional ruso-turc în ultimele luni, şi mai ales în lunile septembrie-octombrie.

Această reapropiere politico-diplomatică a fost reliefată de dubla întâlnire ruso-turcă dintre cei doi şefi de stat în august 2016, la Moscova, respectiv în **10 octombrie** 2016[147], în contextul desfăşurării Congresului Global al Energiei (*World Energy Congress*) de la Istanbul, şi o alta de la Ankara a generalilor Hulusi Akar şi Valery Gerasimov, şefi de stat major cu responsabilități în teatrul de operații sirian (la numai o săptămână după încheierea fragilului acord de încetare a focului în septembrie 2016, tocmai pentru discutarea crizei siriene)[148]. Această tendință reflectă încercările ambelor părți de normalizare a relațiilor în urma crizei declanşată acum câteva luni ca urmare a doborârii unui avion de război rusesc de către artileria turcă. În pofida acestor întâlniri diplomatice, Federația Rusă şi Turcia rămân pe poziții antagonice în operațiile desfăşurate în teatrul de operații sirian, deşi armonizarea intereselor celor două state în acest conflict poate duce către reconcilierea lor diplomatică pe termen lung.

Implicarea lor operațională cea mai recentă de pe frontul sirian denotă tocmai această menținere a poziționării opuse a celor două state, astfel: pe **22 noiembrie** 2016, Forțele Aeriene Ruse atacau obiective şi linii de aprovizionare ale rebelilor în provincia Idlib, cea mai mare parte controlată de Jabhat Fatah al-Sham şi grupurile sale asociate[149]; pe **23 noiembrie** 2016, forțele armate turce au lovit cu artileria pozițiile forțelor guvernamentale siriene în oraşul Nawara în provincia Latakia, bombardamentul de artilerie având ca scop sprijinirea organizației Jabhat Fatah al-Sham şi a aliaților săi în ciocnirile cu forțele susținătoare ale regimului lui Bashar al-

---

[145] ***, *Syria*, 6 decembrie 2016, URL: http://syria.liveuamap.com/en/2016/6-december-about-310-civilians-including-at-least-162-children, accesat la 06.12.2016.

[146] ***, *About 310 civilians including at least 162 children and women killed by massive bombardment on Idlib*, The Only Official Website of the Syrian Observatory for Human Rights, 06 decembrie 2016, URL: http://www.syriahr.com/en/?p=56418, accesat la 06.12.2016.

[147] Alexander Sotnichenko, *Russia and Turkey, still divided on the future of Syria*, 17 octombrie 2016, URL: http://www.russia-direct.org/opinion/russia-and-turkey-still-divided-future-syria, accesat la 06.12.2016.

[148] ***, *Russian army chief in Turkey to discuss Syrian conflict*, în The Times of Israel, preluat de la Agenția France Press în 15 septembrie 2016, URL: http://www.timesofisrael.com/russian-army-chief-in-turkey-to-discuss-syrian-conflict/, accesat la 06.12.2016.

[149] ***, *Syrian War Report – November 22, 2016: Syrian Army Purges ISIS Terrorists*, 22 noiembrie 2016, URL: https://southfront.org/syrian-war-report-november-22-2016-syrian-army-purges-isis-terrorists, accesat la 06.12.2016.

Assad[150]. Aceste acțiuni operaționale având loc în contextul în care Jabhat Fatah al-Sham în ianuarie 2016 era inclusă în lista organizațiilor teroriste, şi în **10 noiembrie** a.c. acuzau Forțele Aeriene ale SUA, că au inițiat atacuri asupra unor baze ale lor din interiorul oraşului Idlibi de Ma'arat Masreen ucigându-le doi dintre lideri[151]. Aceste acțiuni vindicative sau revendicative nu fac decât să acutizeze riscul ca la un moment dat, dacă guvernul actual este înlăturat de la putere, organizația să susțină crearea califatului islamic promovat de organizațiile teroriste islamiste ale momentului (ISIL, Al Qaeda, Frații Musulmani etc.). Răspunsul Forțelor Aeriene siriene a fost efectuarea unui atac aerian împotriva forțelor turceşti de operații speciale sprijinite de rebeli şi aliniate la nord de Al-Bab, omorând trei soldați turci şi rănind zece[152].

În concluzie, criza siriană deține o multitudine de elemente care coroborate îi dau acest caracter de complexitate datorită căruia evoluțiile sale viitoare au un grad de incertitudine foarte ridicat. Cauza principală a complexificării crizei siriene este reprezentată de interesele externe ale unor puteri statale (inițial a celor europene, ulterior adăugându-se SUA şi Turcia) manifestate încă de la crearea statului sirian şi până în prezent. Drept pentru care, considerăm că până nu se va ajunge la un numitor comun al acestor interese externe, în special în relațiile bilaterale SUA - Federația Rusă şi Turcia – Federația Rusă, în Siria şi chiar în întreaga regiune a Orientului Mijlociu şi Africii de Nord nu există nici cea mai mică şansă de a se instaura un climat paşnic. Chiar şi atunci, există riscul ca facțiunile politice interne cu interese divergente să genereze un alt tip de conflict dar, probabil, de o intensitate mai joasă.

---

[150] ***, *Syrian War Report – November 24, 2016: Turkish Artillery Strikes Syrian Army in Latakia*, URL: https://southfront.org/syrian-war-report-november-24-2016-turkish-artillery-strikes-syrian-army-in-latakia, accesat la 06.12.2016.

[151] ***, *Leith Fadel, Rebels accuse the US of attacking their forces in Idlib*, 10 noiembrie 2016, URL: https://www.almasdarnews.com/article/rebels-accuse-us-attacking-forces-idlib, accesat la 06.12.2016.

[152] Sevil Erkuş, *Three Turkish soldiers killed in suspected Syrian government air strike*, 24 noiembrie 2016, URL: http://www.hurriyetdailynews.com/three-turkish-soldiers-killed-in-regime-attack-in-syria-military.aspx?pageID=238&nID=106496&NewsCatID=352, accesat la 06.12.2016.

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Corectură: ACS drd. Cătălina TODOR
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

Lucrarea are 36 pagini.

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.49 Fax: 021.319.57.809
E-mail: cssas@unap.ro Website: http//cssas.unap.ro

1128/2016